

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS

Eraõiguse instituut

Priit Tamm

VÕLAÕIGUSSEADUSE AGENDILEPIGU REGULATSIOONI MUUTMISE
VAJALIKKUSEST EUROOPA LEPINGUÕIGUSE ÜHTSE
TUGIRAAMISTIKU PROJEKTI DCFR VALGUSES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dr. iur Carri Ginter

Tallinn 2013

SISUKORD:

SISSEJUHATUS.....	3
1. AGENDI MÕISTE JA OLEMUS.....	7
1.1. Agendilepingu olemus (ajalooline kujunemine, sisesuhe ja välissuhe, käsund ja volitus) ja piiritlemine teistest teenuse osutamise lepingutest.....	7
1.2. Agendi ja Kommertsagendi mõiste eristamine Euroopa Lepinguõiguse Ühtses Tugiraamistikus (DCFR).....	12
2. DCFR KOMMERTSAGENDILEPINGU POOLTE ÜLDISED ÕIGUSED JA KOHUSTUSED.....	15
2.1. Informatsiooni edastamine lepingu eel ja lepingu kestel.....	16
2.2. Koostöö tegemine ja konfidentsiaalsuskohustus.....	19
2.3. Lepingu lõppemisest/ülesütlemisest pooltele tulenevad kohustused.....	22
2.4. Muud tingimused (pandiõigus, nõuded vormile).....	34
3. KOMMERTSAGENDI KOHUSTUSED.....	37
3.1. Lepingute sõlmimine ja vahendamine.....	38
3.2. Käsundiandja juhiste järgimine.....	39
3.3. Käsundiandja informeerimine.....	41
3.4. Aruandlus Käsundiandjale.....	42
4. KÄSUNDIANDJA KOHUSTUSED.....	44
4.1. Agenditasu arvestamine ja maksmine.....	44
4.2. Tegutsemiseks vajalike juhiste andmine agendile.....	52
4.3. Agendi informeerimine.....	53
4.3.1. Sõlmitud/vahendatud lepingute heaks kiitmisest, tagasi lükkamisest, täitmata jäämisest.....	53
4.3.2. Käsundiandja sõlmitavate lepingute hulga vähenemisest.....	55
4.3.3. Agenditasu arvestamise aruandlusest.....	56
4.4. Lahkumishüvitise maksmine.....	59
4.5. Delkreederetasu.....	61
KOKKUVÕTE.....	63
RESÜMEE.....	67
LÜHENDID.....	70
KASUTATUD KIRJANDUS, ÕIGUSAKTID, KOHTUPRAKTIKA.....	71
LIHTLITSENTS.....	74

SISSEJUHATUS

Käesolev bakalaureusetöö pühendub agendi institutsiooni uurimisele. "Agent" kui termin ei ole Eesti õiguses just kuigi pika ajalooga – mõistena on see esmakordselt kasutust leidnud 01.07.2002 jõustunud Võlaõigusseaduses¹ (edaspidi VÕS).

Kehtivas Eesti õiguses on agendi näol tegemist tehingulise esindajaga, kes teisele isikule iseseisvalt ja tasu eest püsivalt lepinguid vahendab või neid teise isiku nimel sõlmib. Esindaja tehtud tehing kehtib esindatava suhtes, kui esindaja tegi tehingu esindatava nimel ja esindajal oli tehingu tegemiseks esindusõigus².

Autori hinnangul muutub tänases spetsialiseerivas majandusruumis esinduse teema üha aktuaalsemaks. Esindaja kasutamine võimaldab esindataval tehinguid teha ilma isiklikult kohal viibimata. Kuna agent vahendab esindaja kasuks tehinguid iseseisvalt ja püsivalt, siis on hästi toimiva agendivõrgustiku üles ehitamine nii mõnegi müügile suunatud ettevõtte jaoks võtmeküsimuseks. Eesti siseturu väiksust arvestades on edukatele ettevõtetele üheks laienemisvõimaluseks agentide palkamine välisriikidel. Agendi olulisele rollile majandustegevuses viitab ka asjaolu, et mitmetes Euroopa riikides on agentide tegevust reguleerimas eraldi seadused³. Samas oleks meie ettevõtjate jaoks loogiline kasutada välisriikide agentide palkamisel mõnda nn rahvusvahelist mudelseadust, mis oleks kooskõlas nii Eesti kui välisriigi "agendivaldkonda" reguleerivate seadustega.

Mõiste "kommertsagent" puudub Eesti õiguses ning autori andmetel pole seda ka kunagi Eesti territooriumil kehtinud positiivses õiguses kasutatud.

Samas sisalduvad Euroopa lepinguõiguse ühtses tugiraamistikus (Draft Common Frame of Reference, edaspidi DCFR)⁴ nii kommertsagendi kui agendi mõisted. Kommerts/kaubandusagendi nimetus sisaldub ka agentide tegevust Euroopa Liidu õiguse tasemel reguleerivas direktiivis 86/653/EMÜ⁵, samuti mitmete Euroopa Liidu liikmesriikide õiguses.

Järgnevalt põgus ülevaade ühtse tugiraamistiku olemusest ja eesmärgist. Euroopa Komisjon võttis 2001. aastal vastu teatise lepinguõiguse ühenduse poolse ühtlustamise vajalikkuse ja ulatuse teemalise diskussiooni laiendamise kohta ning 2003. aastal avaldati tegevuskava

¹ RT I 2001, 81, 487; vm RT I, 05.04.2013, 4

² Tsiviilseadustiku üldosa seadus, RT I 2002, 35, 216; vm RT I 06.12.2010, 12

³ Näiteks Soome Vabariigis on vastav seadus nimega: Laki kauppaedustajista ja myyntimiehistä, 8.5.1992/417

⁴ Draft Common Frame of Reference (DCFR), outline edition. Kättesaadav arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf 28.02.13

⁵ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 28.02.13

"Euroopa lepinguõiguse ühtlustamisest". Aastal 2005 rahastas Euroopa Komisjon 150-st õigusteadlasest koosneva võrgustiku tööd eesmärgiga luua akadeemiline raamistik Euroopa ühtsele lepinguõigusele. DCFR koostamisel võeti aluseks Euroopa lepinguõiguse põhimõtted (Principles of European Contract Law, edaspidi PECL)⁶. Euroopa Komisjon näeb tänaseks sündinud tugiraamistikku kui alust ühenduses poliitiliselt kehtestatavale ühtsele lepinguõigusele tulevikus. Kuigi DCFR-i näol ei ole tegemist liikmesriikide jaoks imperatiivse õigusaktiga, ei tohi selliste nn mudelnormide mõju Eesti õigusele alahinnata. Prof Paul Varul väidab, et lisaks teiste riikide õigusele, erialakirjandusele ja kohtupraktikale on Eesti eraõiguse koostamisel aluseks võetud ka Euroopa lepinguõiguse põhimõtted PECL ja UNIDROIT rahvusvaheliste kaubanduslepingute põhimõtted (Principles of International Commercial Contracts, edaspidi PICC)⁷, samuti ka Euroopa Liidu õigusaktid⁸. Et ühtse tugiraamistiku eelnõu võlaõiguse üldosa normid põhinevad PECL-l⁹, siis võib arvata, et Eestis kehtivaid seadusi võib olla vaja täiendada või muuta DCFR-s toodud üldiste põhimõtete valguses pigem võlaõigusseaduse eriosa, sealhulgas lepinguväliste võlasuhete valdkonnas¹⁰. Prof Irene Kull on oma Eesti tsiviilõiguse allikate tugevat ja nõrka kohustuslikkust analüüsis artiklis märkinud, et Riigikohtu lahenditest ei selgu, kas nn mudelnormistikud võiksid olla õiguse allikaks Eestis¹¹. Ühtlasi sedastab ta, et tänaseks on jõutud etappi, kus lepinguõiguse ühtne normistik Euroopa Liidu liikmesriikide jaoks on lähitulevik¹². On mainimist väärt, et Euroopa Kohtu kohtujuristid on oma ettepanekutes korduvalt viidanud DCFR-le¹³.

Seetõttu on käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks seatud agendi/kommertsagendi tegevuse õigusliku regulatsiooni võrdlev analüüs Eesti õiguse ja Euroopa lepinguõiguse ühtse tugiraamistiku projekti DCFR alusel. Ühtlasi selgitab autor bakalaureusetöö käigus, kas Eesti õiguses oleks põhjust eristada kommertsagente ja agente ning kas seadusandluses oleks vaja

⁶ The Principles of European Contract Law. Parts I (1995, 1999) and II (1999). O. Lando, H. Beale (eds.). The Hague 2000; The Principles of European Contract Law. Part III (2003). O. Lando, E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann (eds.). The Hague 2003

⁷ Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT 1994

⁸ P. Varul. Legal Policy Decisions and Choices in the Creation of New Private Law of Estonia. – Juridica International 2000 (V), lk 107

⁹ E. Clive. European Initiatives (CFR) and Reform of Civil Law in New Member States. JURIDICA INTERNATIONAL XIV/2008, lk 18

¹⁰ P. Varul. The Creation of New Estonian Private Law. – European Review of Private Law 2008 (16) 1, lk 109.

¹¹ I. Kull. Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. JURIDICA VII/2010, lk 470

¹² Ibid lk 470

¹³ Vt näiteks kohtujuristi VERICA TRSTENJAK'i ettepanek kohtuasjas C-137/08: Põhimõtteliselt oleks mõeldav, et Euroopa Kohus kasutab teise võimalusena täiendavalt Euroopa teadlaste väljatöötatud kodifitseerimiseelnõu Draft Common Frame of Reference (edaspidi „DCFR”) tsiviilõiguslikele vaidlusküsimustele sobiva lahenduse leidmiseks. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62008CC0137:ET:HTM> 28.02.13

de lege ferenda midagi muuta. Lisaks DCFR-le on bakalaureusetöös võetud Eesti regulatsiooni võrrelda nn agendidirektiiviga.

Eestis tuleneb agendi tegevuse õiguslik regulatsioon Tsiviilseadustiku üldosast (edaspidi TsÜS)¹⁴ ja Võlaõigusseadusest¹⁵. Agendi õigussuhet käsundiandjaga nimetatakse sisesuhteks ja agendi õigussuhet teise poolega välissuhteks. Sise- ja välissuhte eristamise õiguslikuks aluseks esinduse puhul on TsÜS § 115 lõige 3. Lõike kohaselt ei reguleeri TsÜS-s sisalduvad esindamise sätted „esindamise aluseks olevast õigussuhtest tulenevaid õigusi ja kohustusi“. Esindamise aluseks oleva õigussuhte all mõeldaksegi esindaja ja esindatava vahelist sisesuhet – ta vahendab ühe õigussuhte poole teenuseid teisele poolele – siis tähendab see seda, et tal on kahest erinevast suhtest tulenevad kohustused¹⁶.

Bakalaureusetöö piiratud mahu tõttu ei ole võimalik uurida nii sise- kui välissuhet, seega keskendub autor sisesuhte analüüsile. Valiku langetamisel oli otsustavaks asjaolu, et välissuhet on varem üliõpilaste teadustöodes piisava põhjalikkusega käsitletud, heaks näiteks on Mare Kingo magistrیتöö tehingulisest esindusest¹⁷. Bibliograafilise õiguslase andmebaasi¹⁸ kohaselt pole Eesti õigusteadust õpetavates ülikoolides agendi/kommertsagendi teema bakalaureuse- ega magistrیتöö teemana varasemalt käsitlemist leidnud. Käesolev töö ei käsitle kindlustusagendi¹⁹ ja laevaagendi²⁰ regulatsiooni erisusi.

Tulenevalt bakalaureusetöö teemast on koostatud ka struktuur.

Esimese peatüki eesmärgiks on avada agendi ja kommertsagendi mõisted ning piiritleda agendileping teistest teenuse osutamise lepingutest. Ühtlasi leiab põgusalt käsitlemist agendi institutsiooni ajalooline kujunemine.

Teine peatükk keskendub kommertsagendi lepingu poolte üldiste tingimuste analüüsile. Peatüki ülesehitus on korrelatsioonis DCFR agendilepingu üldtingimusi käsitleva osa²¹ struktuuriga.

Kolmandas ja neljandas peatükis analüüsitakse vastavalt agendi/kommertsagendi ja käsundiandja kohustusi lähtudes DCFR-i vastavast peatükist²².

¹⁴ TsÜS ptk 8, RT I 2002, 35, 216; vm RT I 06.12.2010, 12

¹⁵ VÕS ptk 38 RT I 2001, 81, 487; vm RT I, 08.07.2011, 21

¹⁶ M.Käerdi. Sise- ja välissuhte eristamine esindusõiguse teostamisel. JURIDICA VII/2010, lk 517

¹⁷ M.Kingo. Tehinguline esindus. Juhendaja P.Varul. Tartu Ülikool 2007. Kättesaadav arvutivõrgus: https://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/2834/kingo_mare.pdf?sequence=1

¹⁸ Bibliographia Iuridica Estonica, arvutivõrgus <http://bie.nlib.ee/>, 28.02.2013.

¹⁹ VÕS §677

²⁰ VÕS §691

²¹ DCFR, Book IV, Part E, Chapter 2.

²² DCFR, Book IV, Part E, Chapter 3

Bakalaureusetöös on agendi mõiste avamisel kasutatud ajaloolist uurimismeetodit. Eesti positiivse õiguse võrdlemisel DCFR ja erinevate õigussüsteemidega on kasutatud võrdlevat meetodit.

1. Agendi mõiste ja olemus

1.1. Agendilepingu olemus (ajalooline kujunemine, sisesuhe ja välissuhe, käsund ja volitus) ja piiritlemine VÕS -s muudest sarnastest suhetest

Agendi institutsiooni ajalooline kujunemine

Agendi mõiste on universaalne: see on ühtemoodi tuntud nii Mandri-Euroopa kui Common-Law õigussüsteemiga maades, see on olnud tuntud nii vaba turumajandusega maades kui plaanimajandusega maades. Agent on tehinguline esindaja ning Elmar Ilusa sõnul on esindus instituute, mis Rooma õiguses pole hästi välja arenenud²³. Perekonna pea – *paterfamilias* – oli kõikide õiguste ja kohustuste kandjaks ning varasemal perioodil puudus oluline vajadus esinduse kui instituudi järgi. Majandusliku käibe arenemisega tekkis Roomaski vajadus esindajate järgi. Näiteks ärimees ei saanud mitmes kohas korraga lepinguid sõlmida. Kuid esinduse tunnustamine ei toimunud Roomas kaugeltki lihtsalt ja järsku. Teatavasti läks vanemas Rooma õiguses kõik *persona alieni juris*’e poolt omandatu *paterfamilias*’ele, kuid see polnud esindus, sest võimualune oli õigusvõimetu. Teiselt poolt ei vastutanud *paterfamilias* algul võimualuste kohustuste (sh. võlgade) eest. See riivas aga kolmandate isikute huve ja preetor pidaski siin vajalikuks panna *paterfamilias*’ele vastutuse võimualuste võlgade eest. Samal ajal tunnustati ka, et eeskoste all olevad isikud omandavad õigusi ja kohustusi, mis tekivad eeskostja tehingutega. Kuid peamiseks esinduse vormiks Roomas jäi siiski kaudne esindus, kus üks isik tegutseb oma nimel ja teise arvel: Rooma kodanikul piisas orjadest ja *filiusfamilias*’est, kes ajasid ta asju. Otsene esindus, kus üks isik tegutseb teise isiku nimel ja arvel, Roomas üldreeglina puudus. Erandina loeti otsesteks esindajateks võimualuseid lapsi, ning otsese esinduse alusel sai omandada näiteks valdust ja omandiõigust²⁴. Kaudne esindus tehingute tegemisel on Eestis täna reguleeritud VÕS komisjonilepingute osas, peatükis 39.

Tehingulise esinduse arenemisest on põhjust edasi rääkida keskaja kontekstis. Suurbritannias oli kaheteistkümnendal sajandil ja kolmeteistkümnenda sajandi alguses õigus kohtusse volitatud esindajat määrata vaid kuninga käsul ja määramine pidi toimuma kohtus. Alates 1235 a nn. Mertoni määrusest sai õiguse endale kohtusse volitatud esindaja määrata igaüks. See andis võimaluse õigusnõustamisega tegelevate professionaalide tekkeks. Samuti aitas kaasa tehingulise esinduse arengule kanooniline õigus, näiteks ühe 1307. aasta kohtulahendi

²³ A.Rammul. Tsiviilõigus. Autoriseeritud konspekt. Tartu, 1939, lk 68

²⁴ E.Ilus. Rooma eraõiguse alused. Õpik-konspekt õigusteaduskonna üliõpilastele. Tartu 1960, lk 134

alusel loeti munka kloostri esindajaks, kelle poolt tsiviilkäibes tehtud tehingute eest pidi kloostri abt vastutust kandma²⁵. Kolmanda ja kõige olulisema esinduse instituudi arendajana tuleb mainida vilgast kaubandustegevust. Säilinud on andmed 1389. aastal Londonis aset leidnud kohtuvaidlusest, milles teine müügitehingu pool süüdistab kaupmehe selli tehingust taganemises. Kohus mõistis sellilt välja kahjutasu hagejale, aga kuna sell ei suutnud kohtumäärust täita, siis mõisteti ta karistust kandma vangi. Vanglas hages ta aga edukalt oma peremeest kui käsundiandjat ning tõestas, et tema volitatud esindajana täitis vaid peremehe korraldusi, mispeale sell vabastati²⁶.

Tehinguline esindus tänapäeval moel kujunes Euroopas välja uusajal. Paul Stoljar märgib, et pilt muutus radikaalselt XVII sajandi saabudes, kui kaubanduses toimus kasv nii mahu kui kiiruse osas. Agendi kui tehingulise esindaja huvi oli hoida müügimahtu võimalikult suurena ja selline ärikeskkonna kiire kasv soodustas agentide muutumist iseseisvateks ettevõtjateks²⁷. Täna Eestis kehtiva tehingulise esinduse põhijooned said kirja Saksa õigusteadlase Paul Labandi 1866. aastal avaldatud artiklisse *Die Stellvertretung bei dem Abschluß von Rechtsgeschäften nach dem Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch*. Ta rõhutas sise- ja välissuhte eristamise vajalikkust ning tõi välja, et sisesuhte aluseks on käsund (ingl k. *mandat*, sks k. *Auftrag*) ja välissuhte reguleerib volitus (ingl k. *authority*, sks k. *Vollmacht*)²⁸.

Kuigi kahe maailmasõja vahel Eesti Vabariigis kehtinud õigus ei tundnud mõistet agent, ei saa selle põhjal veel järeldust teha, et tehinguline esindamine oleks sellel perioodil õiguslikult üldse reguleerimata olnud. Olemuselt täna kehtivale agendilepingu regulatsioonile kõige sarnasemaks saab pidada Teenistuslepingut (BES § 4172). Teenistuslepingu alusel üks isik kohustub ajutiselt teatava tasu eest teisele isikule tööd tegema. Teenistuslepingu objektiks oli füüsiline või vaimne töö kui niisugune ja mitte selle tagajärjed vahenditult. Teenistusleping ajaliselt oli ajutine, seda ei saanud sõlmida eluajaks. Teenistuslepingu oluliseks osiseks oli tasu, palk. Kui teenistuslepingus ei olnud tasust räägitud, siis see ei tähendanud veel, et töökohustus oli enesele võetud ilma tasuta. Sellisel korral määras vahekohtunik või ametikohtunik tasu suuruse oma õiglase äranägemise järgi (BES § 4175)²⁹. Balti Eraseadus määratles ühtlasi Teenistuslepingu vorminõuded, poolte kohustused ja lepingu lõppemise/lepingust taganemisega seonduvad üldnõuded. Võrreldes Teenistuslepingu

²⁵ C. Schmitthoff. Agency in International Trade, A Study in Comparative Law, 117 Rec.Cours 1970-I, kättesaadav arvutivõrgus: <http://trans-lex.org/output.php?docid=128700&deletesession=1>, lk 127

²⁶ Ibid, lk 128

²⁷ S. J. Stoljar. The Law of Agency. 1961, London, 37, n. 53. lk 205-206.

²⁸ Markens B, Unberath H, Johnston A. The German Law of Contract. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2006. lk 109-110.

²⁹ A.Rammul. Ibid, lk 305

regulatsiooni täna Eestis kehtiva õigusega, võib öelda, et kõige rohkem on sellel sarnasust käsunduslepingu tasulise versiooniga.

Sise- ja välissuhte eristamine agendi tegevuses. Käsund ja volitus.

Tänaseks on pea kõik Euroopa õigusperekonnad tunnistanud vähemalt õigusteoreetiliselt sise- ja välissuhte eristamist tehingulise esinduse puhul. Uuemad Kontinentaal-Euroopa tsiviilõiguse koodeksid näevad sise- ja välissuhte eristamise reeglina sõnaselgelt ette (nt. Saksamaa, Holland, Itaalia, Kreeka, Portugal, Põhjala riigid).³⁰ Nende riikide eeskujul on sise- ja välissuhte eristamine jõudnud üldpõhimõttena ka tsiviilõiguse ühtlustamiseks ettevalmistatud olulisematesse mudelseadustesse nagu Euroopa lepinguõiguse printsiibid (PECL)³¹, UNIDROIT rahvusvaheliste kaubanduslepingute printsiibid ehk UPICC³² ning lõpuks DCFR.³³ Väliseks suhteks (ingl k *external relationship*) esinduse puhul loetakse suhet, mis tekib esindajal ja esindataval kolmanda isikuga. Sisesuhteks (ingl k *internal relationship*) loetakse aga esindaja ja esindatava vahelist suhet, st suhet, mis on esinduse aluseks. Lisaks neile kahele tunnistatakse Common Law õigussüsteemiga maades ka suhet käsundiandja ja kolmanda isiku vahel, kuid see omab tähendust ennekõike kaudse esinduse puhul. Kontinentaalse õigussüsteemiga maad kaudset esindust ei tunnista, näiteks ütleb TsÜS, et esindaja tehtud tehing kehtib esindatava suhtes, kui esindaja tegi tehingu esindatava nimel ning esindajal oli tehingu tegemiseks esindusõigus.³⁴ Seega, otsese esindusõiguse tekkimiseks peab esinema kaks tingimust koos: tehing tuleb teha esindatava nimel ja esindajal peab olema esindusõigus. Kaudse esinduse puhul piisab tehingu tegemiseks vaid sellest, kui esindajal on esindusõigus. Loomulikult eeldatakse kaudselt esindajalt tegutsemist esindatava huvides. Eesti õiguses on kaudse esindaja näiteks komisjonär, kelle kohta järelikult TsÜS esinduse regulatsioon³⁵ ei kehti. Komisjonär ei tegutse komitendi esindajana ja õiguslikult on tegemist üksnes komisjonäri õigusi ja kohustusi loova tehinguga. See kehib nii komisjonäri tehtud kohustava tehingu kui käsutustehingu kohta.³⁶

E. Ilusa sõnul oli esinduse jagamine otseseks ja kaudseks üldlevinud Eestis juba enne Teist maailmasõda. Otseseks esindajaks loetakse seda, kes oli otseselt teise isiku nimel võimeline sooritama toiminguid. Kaudne esindaja on selline, kes leppe sõlmib enda nimel aga teise

³⁰ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume I. Sellier 2009, lk 412.

³¹ PECL art 3:101 lg 2.

³² PICC art 2.2.1 lg 2.

³³ DCFR art II.-6:101.

³⁴ TsÜS §115 lg 1 teine lause

³⁵ TsÜS ptk 8

³⁶ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 157

arvel. Kaasaja seadusandlus on kõrvale jätnud sellise jaotuse ja tunneb ainult otsest esindust, mille all mõistetakse esindajat, kes esindatava nimel vahetult talitab, millega kõik tagajärjed langevad esindatavale. Kaudset esindajat nimetatakse nüüdisajal vahendajaks.³⁷

Sisemise ja välise suhte eristamine on oluline ennekõike seetõttu, et nn abstraktsiooniprintsiibi järgi on need suhted õiguslikult sõltumatud. Printsibist tulenevalt ei sõltu sisesuhtest välises suhtes eksisteeriv esindusõiguse ulatus ja olemasolu. Abstraktsiooniprintsiip täidab ennekõike kolmandate isikute kaitse eesmärgi: pole põhjendatud, et esindusõiguse olemasolu ja ulatus sõltuks käsundiandja ja esindaja vahelisest käsunduslepingust, mille sisu on kolmandatele isikutele teadmata. Praktikast tähendab see seda, et sisesuhte puudus ei too automaatselt kaasa volituse tühisust. Näiteks: A annab alaealisele B-le ülesande hankida A-le mootorratas. A poolt B-le antud volitus on kehtiv sõltumata sellest, et A ja B vaheline käsundusleping on tühine B piiratud teovõime tõttu.³⁸ Üldjuhul lõppevad agendi volitused käsundiandja nimel tehinguid teha pärast agendi ja käsundiandja vahel sõlmitud - ja volituse aluseks olnud – agendilepingu (käsunduslepingu) lõppemist. Ei eeldata, et käsundiandja ja agendi vahelise sisesuhte lõppemisest peaks teadma kolmas isik. Esindussuhtes kolmanda isiku kaitseks kehtestatud regulatsioonide näiteks Eesti õiguses on TsÜS §118 lg 2³⁹ ja TsÜS §121⁴⁰. Esimese puhul on tegemist talumisvolitusega – isik tegutses teise isiku nimel tehingus ja teine isik teadis seda ja talus, või pidi teadma, aga raske hooletuse tõttu ei teadnud. Teise puhul on tegemist seaduses sätestatud eeldusega, et teise isiku nimel majandus- ja kutsetegevuses tegutseval isikul on olemas kehtiv volitus. Riigikohus on võtnud seisukoha ka volituse kontrollimise vajaduse osas: kui isik müüb kaupu või osutab teenuseid teise isiku ülesandel, loetakse teda TsÜS § 98 lg 3 alusel volitatuks sellest tulenevaid tehinguid tegema. Sellest sättest järeldub, et kaupade müügi või teenuste osutamise puhul ei ole vajalik volitatu volituste kontroll.⁴¹ Sise- ja välissuhte abstraheerimine tähendab ühtlasi ka seda, et näiteks käsunduslepingu või volituse kehtetuks tunnistamist tuleb taotleda eraldi.

³⁷ A.Rammul. Ibid, lk 68

³⁸ Markensis B, Unberath H, Johnston A. The German Law of Contract. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2006. lk 110

³⁹ TsÜS §118 lg 2: Kui esindajana tegutseva isiku avaldused või käitumine mõjutavad teist isikut mõistlikult uskuma, et esindajana tegutsevale isikule on antud volitus tehingu tegemiseks, ning esindatav teab või peab teadma, et isik tegutseb tema nimel esindajana ja talub selle isiku sellist tegevust, siis loetakse, et esindatav on volituse andnud.

⁴⁰ TsÜS §121 lg 2: Teise isiku ülesandel tema majandus- või kutsetegevuses kaupu müüv või teenuseid osutav isik loetakse volitatuks tegema kõiki tehinguid, mis on tavaliselt vajalikud selliste kaupade müümiseks või teenuste osutamiseks. Lg 3: Kui esindusõigust on käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatuga võrreldes piiratud, kehtib piirang kolmanda isiku suhtes üksnes juhul, kui kolmas isik sellest teadis või pidi teadma.

⁴¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-20-02. 13.03.2002.

Autor peab põgusa ülevaate andmist sise- ja välissuhte abstraherimise kohta vajalikuks kuid ei peatu antud teemal pikemalt, kuna käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida agendi sisesuhte regulatsiooni DCFR-s ja Eesti õiguses.

Agendilepingu piiritlemine VÕS-s muudest sarnastest suhetest

Agendilepingu piiritlemise aluseks sarnastest suhetest on selle definitsioonis toodud olemuslikud tunnused. VÕS-is on selleks agendi iseseisev ja püsiv lepingute vahendamise või sõlmimise kohustus käsundiandja nimel ja huvides. Käsundiandja kohustub agendile maksma selle eest tasu.

Agendiks ei ole isik, kes vahendab või sõlmib lepinguid tööandja nimel töölepingu alusel.⁴² Agendi- ja töölepingu eristamisel on kõige olulisemaks lepinguid vahendava või sõlmiva isiku tegevuse sõltumatuse hindamine. Töölepingu eristamisel muudest tsiviilõiguslikest lepingutest tuleb arvestada sellega, kes maksab töövahendite eest; kellel lasub töö teostamisega kaasnev riisiko; kes saab tulu või kasumi; kas tööd tegev isik on arvatud organisatsiooni töötajate koosseisu ning kas ta allub selle sisekorrale.⁴³

VÕS §670 lg 3 teine lause ütleb otsesõnu, et agendiks ei ole juriidilisest isikust käsundiandja juhtorgani liige, osanik või pankrotihaldur, kellel on seadusest, põhikirjast või ühingulepingust tulenevalt õigus võtta juriidilisele isikule kohustusi. Nimetatud suhetele on üldjuhul kohaldatavad käsunduslepingu sätted arvestades muudest seadustest (näit Pankrotiseadusest) tulenevaid erisusi.

Agendi eristamisel maaklerist on oluliseks erinevuseks eelkõige see, et agent tegutseb püsivalt käsundiandja huvides, maakler aga vahendab tehinguid ühekordselt. Eristamise aluseks on ka esindusõigusega seonduv – maaklerlepingu esemeks võib olla lepingu vahendamine või lepingu sõlmimise võimalusele osutamine, mitte aga lepingu sõlmimine käsundiandja nimel. Seega puudub maakleril ka igasugune valdus asja üle.⁴⁴

Agendi eristamisel komisjonärist on oluliseks asjaolu, et erinevalt agendist ei tegutse komisjonär esindajana, vaid sõlmib lepingud enda nimel komitendi huvides.

Kokkuvõttes saab välja tuua järgmised olemuslikud tunnused:

- agent tegutseb iseseisvalt,
- agendi ülesandeks on käsundiandja jaoks ja huvides püsivalt lepinguid vahendada või neid käsundiandjal nimel sõlmida,
- agendileping on tasuline,

⁴² VÕS §670 lg 3 esimene lause

⁴³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-3-05. 14.06.2005

⁴⁴ Chuah C.T. Law of international trade. Sweet & Maxwell, 2001, London. Lk 58

Lisaks eeltoodud loetelule on oluline märkida, et agendisuhte näol on tegemist usaldussuhtega: käsundiandja usaldab oma asjade ajamise agendile lootuses, et see ajab tema asju (peab läbirääkimisi ja/või sõlmib tema nimel lepinguid) parimal võimalikul moel. Olgugi, et viimasena mainitud tunnust VÕS-s otseselt kirja pandud ei ole, peab autor selle välja toomist oluliseks ning edaspidise analüüsi käigus jälgime selle väite paikapidavust.

Üldise õigussüsteemiga (common law) maades sisaldub viide agendisuhtele kui usaldussuhtele ka mõnikord otsesõnu agendilepingu definitsioonis, näiteks on American Law Institute väljaanne *Restatement of the Law - Agency* kirjeldanud agendisuhet kui usaldussuhet mis tekib kui üks isik (käsundiandja) teavitab oma soovist teist isikut (agenti), et see tegutseks agendina tema huvides ja tema kontrolli all ning agent teatab oma nõusolekust nii tegutseda.⁴⁵

1.2. Agendi ja Kommertsagendi mõiste eristamine Euroopa Lepinguõiguse Ühtses Tugiraamistikus (DCFR)

Eesti õiguses puudub agendi institutsiooni legaaldefinitsioon, sarnaselt teiste VÕS-s toodud teenuste osutamise lepingute pooltega (käsundisaaja, töövõtja, maakler komisjonär jt)⁴⁶ on agendi olemus kirjeldatud läbi vastava lepingu definitsiooni.⁴⁷ Nagu juba ülalpool mainitud, puudub Eesti õiguses kommertsagendi mõiste.

Erinevalt Eesti õigusest on Euroopa Lepinguõiguse Ühtses Tugiraamistikus (DCFR) toodud nii agendi (Agent) kui kommertsagendi (Commercial agency) definitsioonid.

Agent

DCFR-i järgi on agendiks isik, kes on volitatud tegutsema teise isiku jaoks.⁴⁸ Mõiste on täpsemalt piiritletud tugiraamistiku käsunduslepinguid (Mandate contracts) käsitlevas osas D: agendiks on isik, kes on teise isiku, käsundiandja, poolt volitatud ja kes käsunduslepingu alusel:

- sõlmib lepingud käsundiandja ja kolmanda isiku vahel või muul moel otseselt mõjutab käsundiandja ja kolmanda isiku suhteid, või
- sõlmib lepinguid kolmanda isikuga, või teeb muid õiguslikku tähendust omavaid toiminguid kolmanda isikuga käsundiandja huvides aga sellisel viisil, et agent, mitte käsundiandja on lepingupooleks või õigustoimingu pooleks, või

⁴⁵ Munday. R.J.C. Agency: law and principles. Oxford University Press 2010, lk 1

⁴⁶ VÕS 8. osa: Teenuste osutamise lepingud

⁴⁷ Agendilepingu definitsioon VÕS §-s 670

⁴⁸ Draft Common Frame of Reference (DCFR), outline edition. lk 546. Kättesaadav arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf 01.04.13

- astub samme, mille eesmärgiks vahendada lepingu sõlmimist käsundiandja või kolmanda isiku vahel või teeb muid õigustoiminguid mis võiksid mõjutada käsundiandja ja kolmanda isiku suhteid.⁴⁹

DCFR-i agendilepingu regulatsioon hõlmab vaid sisesuhet, st käsundiandja ja agendi vahelist suhet ning kehtib nii tasu eest kui tasuta tegutsevate agentide kohta. Agendiks ei ole investeerimisega seonduvate teenuste vahendajad ega käsundiandja esindajad investeerimistegevuses. Käsunduslepinguid iseloomustava omadusena on välja toodud, et agendi tegutsemise eelduseks on nii käsundi kui volituse samaaegne olemasolu.⁵⁰ Ühtse tugiraamistiku mõistes on agendiks nii otsene kui kaudne esindaja.

Euroopa Lepinguõiguse Ühtses Tugiraamistikus toodud käsunduslepingu regulatsioon langeb paljudes põhimõtetes kokku VÕS käsunduslepingu regulatsiooniga, kuid üldistatult võib väita, et on väiksema ulatusega – see on pigem suunatud tsiviilkäibes tehtavate tehingute vahendamisele või käsundiandja esindamisele tehingutes, mitte aga üldisele nn käsundiandja asjade ajamisele.⁵¹ Seetõttu on tulemusele suunatus läbivaks iseloomustavaks jooneks ka DCFR agendi tasustamise regulatsioonil – üldreeglina on agent õigustatud saama tasu peale "ülesande" täitmist.⁵² Kuna DCFR-i agendilepingu osa ülesandeks on reguleerida konkreetselt käsundiandja esindamist või tema huvides lepingute vahendamist puudutavaid õigussuhteid, siis on see märksa detailsem kui VÕS käsunduslepingu regulatsioon: viieteistkümmel lehel on toodud käsundit ja selle lõppemist puudutav, käsundiandja kohustused, agendi kohustused, tagajärjed volituse piiride ületamisel agendile, agendi eksklusiivseid õigusi puudutav, poolte informatsiooni edastamise reeglistik, huvide konflikti puudutav, lepingu muutmist ja ülesütlemist puudutav osa.⁵³

DCFR-i käsunduslepingu regulatsioon on ülimuslik tugiraamistiku Teenuste (Book IV, Part C) osale. Kokkuvõtlikult võib öelda, et DCFR agendi mõistele on Eesti õiguses kõige sarnasemaks vasteks käsundisaaja.

Kommertsagent

Kommertsagendi leping (Commercial agency) on ühtses tugiraamistikus defineeritud õigussuhtena, mis tuleneb lepingust mille alusel üks pool, kommertsagent, kohustub püsivalt

⁴⁹ Draft Common Frame of Reference (DCFR), outline edition. Part D. Mandate contracts. Chapter I. General provisions. IV. D. – 1:101: Scope. lk 331. Kättesaadav arvutivõrgus:

http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf 01.04.13

⁵⁰ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009, lk 2027

⁵¹ Ibid lk 2029

⁵² Draft Common Frame of Part D. Mandate contracts. Chapter II. Main obligations of the principal. IV. D. – 2:102: Price. Lk 335. Kättesaadav arvutivõrgus:

http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf 01.04.13

⁵³ Ibid lk 331-347

ja iseseisvalt vahendama või sõlmima lepinguid teise poole, käsundiandja, huvides ja käsundiandja kohustub talle maksma selle eest tasu.⁵⁴ DCFR-i kommertsagendi regulatsioon on toodud IV raamatu osas E ja on ülimuslik vastuolude ilmnemise korral käsunduslepingu (Book IV, Part D) regulatsiooniga.⁵⁵ DCFR-i kommenteeritud väljaandes⁵⁶ on Eesti töögrupi poolt antud kommentaarid küll käsunduslepingu (Mandate contracts, Part D) osa kohta, kuid puuduvad kommertsagendi lepingu (Commercial agency, Part E) osas.

Kuigi definitsiooni järgi on kommertsagendileping väga sarnane VÕS-s toodud agendilepingule, siis lähemal uurimisel leidub kommertsagendi ja VÕS agendi tegevuse õiguslikus regulatsioonis mitmeid erinevusi. Näiteks jaguneb DCFR kommertsagendi regulatsioon (Book IV, Part E) üldosaks (Chapter I ja II), mis on kehtiv lisaks ka frantsiisi- ja turustuslepingutele ning eriosaks (Chapter III), mis kehtib vaid kommertsagendilepingute kohta. Nagu juba eelpool mainitud, kehtib agendilepingutele üldosana ka veel käsunduslepingute regulatsioon (Book IV, Part D).

Seega vastab DCFR kommertsagendi mõistele üldjoontes VÕS agendi mõiste. Kuna mõiste "agent" tähistab DCFR-s nii otsest kui kaudset esindajat⁵⁷ siis oli tugiraamistiku koostajate loogiline valik kasutada mõistet kommertsagent, st sama mõistet mis sisaldub ka agendidirektiivis. Käsundisaaja nimetamine DCFR-s agendiks on selge common law mõju - on ju agendi mõiste üldises õiguses märksa laiem ning hõlmab nii otsest kui kaudset esindust, nii tasulist kui tasuta töötamist,⁵⁸ samas kui näiteks Saksa tsiviilseadustik tunnistab agentidel vaid otsest esindust.⁵⁹

Järgnevates peatükkides keskendub autor DCFR kommertsagendi regulatsiooni võrdlevale analüüsile VÕS agendilepingu regulatsiooniga.

⁵⁴ Ibid lk 548

⁵⁵ Ibid lk 347

⁵⁶ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009

⁵⁷ Tugiraamistiku koostajate põhjendused miks "käsundisaaja" asemel võeti käsunduslepingute osas kasutusele mõiste "agent" on toodud: Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009. lk 2028

⁵⁸ Munday. R.J.C. Agency: law and principles. Oxford University Press 2010, lk 3

⁵⁹ Markens B, Unberath H, Johnston A. The German Law of Contract. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2006. lk 110

2. DCFR KOMMERTSAGENDILEPINGU POOLTE ÜLDISED ÕIGUSED JA KOHUSTUSED

Euroopa Lepinguõiguse Ühtses Tugiraamistikus asub kommertsagendi tegevust reguleeriv osa kõrvuti koos ülejäänud spetsiifilisi lepinguid (müügileping, teenuste leping, liisinguleping, laenuleping jt) hõlmavate regulatsioonidega raamistiku neljandas raamatus, osas E. Osa E jaguneb üldosaks (artiklid E.-2:201 kuni E-2:402)⁶⁰, mis on ühine nii kommertsagendi-, frantsiisi- kui turustuslepingutele (ingl k. distributorship) ja eriosaks, milles on toodud täpsustav regulatsioon iga eelnevalt nimetatud lepinguliigi kohta. Eriosad on vastuolude ilmnemise korral üldosa suhtes ülimuslikud.

VÕS-s agendilepingu osas jaotust üld- ja eriosaks ei ole: VÕS 35. peatükis sätestatud normidel on käsunduslepingu regulatsioonis kaheksugune tähendus – sätestatakse reeglid nii käsunduslepingu jaoks (käsundusleping, mille puhul ei ole tegemist mingi käsunduslepingu alaliigiga) ning samal ajal on paljud 35. peatüki normid kohaldatavad ka käsunduslepingu alaliikide, näiteks maaklerlepingu, agendilepingu ja komisjonilepingu suhtes, olles nimetatud lepingute jaoks üldosaks.⁶¹

DCFR kommertsagenti ja VÕS agent käsitlevat regulatsiooni ühendavaks faktoriks on asjaolu, et mõlema välja töötamisel on juhitud nn. agendidirektiivist⁶². Kuna nimetatud dokument on oma olemuselt imperatiivne, siis on selle iseloom üle kandunud ka ühtse tugiraamistiku ja VÕS vastavatesse osadesse. Direktiivi imperatiivne iseloom tuleneb ennekõike sellest, et kuigi agent tegutseb iseseisva ettevõtjana, paneb tema alaline tegevus käsundiandja huvides ta käsundiandjast otsesesse sõltuvusse ning seetõttu on tema huvid kaitsmisväärilised sarnaselt töölepingu alusel töötajaga. Ennekõike puudutab see agenditasu maksmist ja lepingu ülesütlemise tingimusi.

DCFR osa E (Commercial agency, franchise and distributorship) artikkel E-1:101 täpsustab, et selle osa regulatsioon kehtib ka muudele õigussuhetele, mille alusel üks iseseisvalt tegutsev ettevõtja teeb pingutusi, et teise poole kaupu turule tuua, st ka lepingute puhul, mis otseselt ei lange ühegi artiklis nimetatud kategooria alla. Sellise laiema mõju rakendamise eesmärgiks on

⁶⁰ Draft Common Frame of Reference (DCFR), outline edition. Part E. Commercial agency, franchise and distributorship. lk 347-351. Kättesaadav arvutivõrgus:

http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf 02.04.13

⁶¹ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 2

⁶² Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 02.04.13

tagada, et lepingute pooled ei väldiks ümber sõnastades või ümber klassifitseerides omavahel sõlmitud lepingu langemist osas toodud imperatiivse regulatsiooni alla.⁶³

Käesoleva bakalaureusetöö peatükis 2 on analüüsitud agendilepingu üldosa, mis on ühine nii agendi-, frantsiisi- kui turustuslepingutele.

Autor juhib tähelepanu asjaolule, et kindlasti oleks eraldi uurimist ja võrdlemist väärt frantsiisilepingute regulatsioonid VÕS ja DCFR-s. Võlaõigusseaduse kolmanda osa (Kasutuslepingud) peatükis 19 toodud regulatsioon (§-s 375-378) on mahu poolest sisuliselt olematu võrreldes teema kajastamisega DCFR-i kahes peatükis (Book IV, Part E, Chapter 1 ja 4).

2.1. Informatsiooni edastamine lepingu eel ja lepingu kestel

Ühtses tugiraamistikus reguleerib poolte üldist informeerimiskohustust kaks artiklit: informatsiooni lepingueelsete läbirääkimiste käigus IV.E.-2:101 ning informatsiooni lepingu kestel IV. E. - 2:202.

Lepingueelseid läbirääkimisi pidav lepingupool kohustatud mõistliku aja jooksul enne lepingu sõlmimist ja vastavalt heale äritavale andma teisele poolele asjakohast informatsiooni mahus, mis võimaldaks teisel poolel mõistlikult otsustada, kas sõlmida seda tüüpi leping antud tingimustel.⁶⁴

Kuna agendilepingud sõlmitakse tavaliselt pikemaks ajaks (on ju agendilepingu olulisi tunnuseid kestev lepingute vahendamine) siis kaasnevad pooltel (eriti agendil) nende sõlmimisega tavaliselt investeeringud, näiteks investeeringud töövahenditesse. Samuti puuduvad pooltel tihti asjassepuutuva info saamiseks muud allikad kui lepingu teine pool.

Lisaks sisalduvad lepingueelse informatsiooni andmist puudutavad sätted ka tugiraamistiku II. raamatu kolmandas osas. Need reguleerivad kaupade ja teenuste pakkumist kuid samas on relevantssed ka kommertsagendi suhte puhul: II.-3:301 (Läbirääkimiste pidamine vastuolus hea usu põhimõttega), II.-7:201 (Eksimus), II.-7:205 (Pettus).

Oluline selle regulatsiooni puhul on asjaolu, et kui lepingu pool jätab täitamata lepingueelse informatsiooni andmise kohustuse, siis võib teine pool taotleda lepingu tühistamist eksimuse tõttu artikli II.-7:201 paragrahvi (1)(b)(iii) alusel.⁶⁵ Kohustuse täitmata jätmisel on teisel

⁶³ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2281-2282.

⁶⁴ Draft Common Frame of ... lk 348

⁶⁵ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2288

poolel õigus nõuda kahju hüvitamist artikli II.-7:204 (Vastutus valeinformatsioonist tingitud kahju eest) alusel.

Võlaõigusseaduse agendilepingu ega käsunduslepingu regulatsioonis pole pooltele otsesõnu seatud DCFR regulatsiooniga sarnast kohustust informatsiooni andmiseks lepingueelsete läbirääkimiste käigus. Selline nõue on toodud VÕS üldosas, §-s 14 ja see kehtib kõiki tüüpi lepingute kohta. VÕS §14 lg 1 sätestab, et lepingueelseid läbirääkimisi pidavad pooled peavad mõistlikult arvestama üksteise huide ja õigustega ning kui nad esitavad läbirääkimiste käigus andmeid, siis peavad need tõesed olema. Lg 2 lisab kohustuse, et lepingu sõlmimist ette valmistav isik peab teisele poolele teatama kõigist asjaoludest, mille vastu on teisel poolel lepingu eesmärki arvestades äratuntav oluline huvi. Rikkudes kohustusi lepingueelsete läbirääkimiste käigus tekib lepingueelne vastutus (*culpa in contrahendo*). Kuna VÕS-i §14 seob lepingueelsete läbirääkimiste alustamisega spetsiifiliste pooltevaheliste kohustuste tekkimise, tekib poolte vahel seeläbi seaduse alusel võlasuhe (VÕS §2 lg1), mille sisuks on §14-s sätestatud vastastikused kohustused. Kohustuste rikkumisel saavad pooled rakendada VÕS §100 jj toodud õiguskaitsevahendeid.⁶⁶

Tsiviilseadustiku üldosa seadus annab tehingu kehtetust reguleerivas 5. peatükis õiguse lepingupoolel lepingust taganeda, kui see on tehtud olulise eksimuse, pettuse, ähvarduse või vägivalla tõttu.⁶⁷ Eksimuse tõttu võib tehingu muuhulgas tühistada, kui teine pool jättis teatamata asjaoludest, millest teada andmine oli nõutav lähtudes hea usu põhimõttest.

Agentide tegevust reguleerivas direktiivis 86/653/EMÜ puudub poolte lepingueelseid läbirääkimisi puudutav osa.

Lepingu täitmise kestel on mõlema poole kohustuseks edastada teisele poolele õigeaegselt informatsiooni, mida teine pool vajab lepingu eesmärkide saavutamiseks (DCFR IV. E. - 2:202).⁶⁸

Oluline on selle kohustuse juures märkida kahte asjaolu:

- Poolel ei ole kohustust teise lepingupoolle jaoks informatsiooni otsida, st eeldatakse, et ta ei ole kohustatud tegema kulutusi informatsiooni hankimiseks. Tal on kohustus edastada vaid tema valduses olevat informatsiooni, ja
- Teisele lepingupoolle tuleb edastada vaid lepingu eesmärgi saavutamiseks vajalikku informatsiooni, st teisel poolel pole õigust nõuda mistahes informatsiooni.

⁶⁶ Kull I, Käerdi M, Kõve I. Võlaõigus I. Üldosa. Õigusteabe AS, Tallinn 2004. lk 80.

⁶⁷ VÕS §90 lg 1

⁶⁸ Ibid lk 348

VÕS agendilepingu ega käsunduslepingu regulatsioonis DCFR-le analoogset üldist informatsiooni edastamise klauslit ei ole, küll aga leiab lepingu pooli informatsiooni andma kohustavad sätted poolte kohustusi reguleerivatest paragrahvidest: §-s 673 agendi kohustused ja §-s 674 käsundiandja kohustused. Agent peab käsundiandjale viivitamata teatama igast omapoolsest lepingu vahendamisest ja sõlmimisest, samuti muudest käsundiandja huvide järgimiseks olulistest asjaoludest. §674 lg1 p2 sätestab, et käsundiandja peab muu hulgas teatama agendile tema kohustuste täitmiseks vajalikest asjaoludest.

Ühtlasi tuleneb kohustus teavitada lepingu teist poolt lepinguga seonduvate asjaolude muutumisest lepingu kestel ka üldisest hea usu põhimõttest, st teavitamata jätmine oleks vastuolus hea usu põhimõttega.⁶⁹ Lepingu sõlmimisel tekib pooltel ka mitmeid kõrvalkohustusi, nagu näiteks saladuse-, tõe- ja teatamiskohustus.

Agentide tegevust reguleerivas direktiivis 86/653/EMÜ on toodud poolte kohustus edastada teisele poolele lepingu kestel asjassepuutuvat informatsiooni⁷⁰ sarnaselt VÕS-i agendi ja käsundiandja kohustusi reguleerivates artiklites tooduga.

Täpsemaid nõudeid informatsiooni sisule ega vormile tugiraamistik ei sea. Informatsiooni sisu ja põhjalikkus sõltub ennekõike tegevusalast, vorm tuleneb iga lepingu puhul konkreetsetest asjaoludest. Samas on oluline silmas pidada, et informeerides teist poolt muutunud tingimustest, peab lepingupool andma teisele poolele aega uute tingimustega kohanemiseks.⁷¹

Kokkuvõtvalt võib öelda, et poolte kohustus edastada üksteisele agendilepingu sõlmimisel ja agendilepingu kestel asjassepuutuvat informatsiooni on sätestatud nii DCFR-s kui Eesti õiguses.

Informeerimiskohustuse täitmata jätmine lepingueelsete läbirääkimiste käigus ühe poole poolt võimaldab teisel poolel leping tühistada. Samas tuleb märkida, et ka DCFR üldtingimustes (Book I, Chapter 3, Section 1) on toodud kohustus anda informatsiooni teisele lepingupoolele enne lepingu sõlmimist.⁷²

Lepinguaegne informatsiooni edastamise kohustus DCFR-is toodud üldisel kujul eraldi artiklitenä puudub nii VÕS-s kui nn agendidirektiivis. Samas on see toodud jälle mõlema

⁶⁹ Hea usu põhimõte - VÕS §6

⁷⁰ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 178 artikkel 3, p 2. kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 11.04.13

⁷¹ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2294

⁷² Draft Common Frame of ... lk 187

õigusakti lepingupoolte kohutusi käsitlevates osades ning autori hinnangul on see piisav, et kaitstud oleks poolte õiguspärane ootus informatsioonile ja selle kvaliteedile.

Poolte informeerimiskohustus on autori hinnangul agendisuhte läbivaks kohustuseks, sest kohasel teavitamisel põhineb poolte koostöökohustus, agendile tööülesande püstitamine, agendi tööülesannete täitmine, tasu arvestamine ja maksmine jt agendisuhte jaoks olemuslikud tegevused.

2.2. Koostöö tegemine ja konfidentsiaalsuskohustus

Erinevalt VÕS-st on DCFR koostajad pidanud vajalikuks rõhutada agendilepingu poolte kohustust teha tulemuslikku koostööd eraldi artiklis (IV.E.-2.201): pooled on kohustatud aktiivselt ja üksteise huvisid arvestavat koostööd tegema ning suunama oma ühised pingutused lepingu eesmärkide täitmisele.⁷³

DCFR koostöö tegemise kohustuse artikkel on oma olemuselt deklaratiivne ning seda, nagu enamust samas lõikes (Part E, Chapter 8, Section 3) toodud sätetest (n. juhiste andmise kohustus, konfidentsiaalsuskohustus jt), seega võib kogu lõiget tinglikult tervikuna nimetada kohutuseks teha tulemuslikku koostööd. Kuigi ka DCFR õiguste ja kohustuste osa artikkel III. - 1:104 (Co-operation)⁷⁴ sätestab samuti koostöökohustuse, on see käesoleva kommenteeritava artikliga võrreldes üldsõnalisem - tegemist on pooltele seatud kohustusega teha koostööd antud asjaoludel oodatavas mõistlikus mahus. Ühtse tugiraamistiku koostajate hinnangul on kommertsagendi suhte puhul õigustatud lepingupoolte üles kutsumine tihedamale koostööle kui ülejäänud võlaõiguslike lepingute puhul. Kommertsagendi lepingute puhul ei piisa üksnes kohustusest hoiduda takistamast teist poolt oma lepinguliste kohustuste täitmisest. Pikaajaline, tihe ja üksteist toetav koostöö poolte vahel on seda tüüpi lepingute puhul eriti oluline just olukorras, kus ilmnevad kulud mida pooled lepingu sõlmimise hetkel ette ei näinud ning mida ei ole võimalik käsitleda kui artiklis III. - 1:110 (Lepingu muutmine või lõpetamine kohtu poolt asjaolude muutumise tõttu)⁷⁵ sätestatud kulusid. Kui selliste asjaolude ilmnemise hetkeks on välja kujunenud vastastikku kasulik ärisuhe, siis on olemas mõlema poole tahe selliseid ettenägematuid asjaolusid ka ületada.

Samas tuleb märkida, et sätte eesmärgiks on saavutada olukord kus mõlemad pooled koostööst võidavad - kumbki pool ei ole kohustatud tegutsema koostöö eesmärgil enda huvide vastaselt. Ühtlasi tähendab tihe ja üksteise huvisid arvestav koostöö ka koostööpartnerite

⁷³ Draft Common Frame of ... lk 348

⁷⁴ Draft Common Frame of ... lk 230

⁷⁵ Ibid lk 232

võrdse kohtlemise kohustust nende käsundiandjate poolt, keda esindavad mitmed kommertsagendid.

Võlaõigusseaduse agendilepingu ja käsunduslepingu osas pole lepingupoolte jaoks toodud spetsiaalset korraldust tõhusat ja mõlema poole huvisid teenivat koostööd teha. Samas on VÕS üldosas öeldud: lepingupool peab tegema teise lepingupoolega koostööd, mis on teisele poolele vajalik oma kohustuste täitmiseks.⁷⁶ Eelnevalt sai märgitud, et samasugune üldine reegel sisaldub ka DCRF - i üldosas (III. - 1:104 (Co-operation)).

Kaubandusagentide tegevust reguleerivas direktiivis on nii agendile kui käsundiandjale seatud kohustus üksteise suhtes tegutseda kohusetundlikult ja heauskselt⁷⁷ ning sellega teema käsitus piirdub.

Agendileping on konfidentsiaalne suhe ja teatud tingimustel omab agent õigust käsutada käsundiandja kaupu, võimaldada klientidele krediiti ja leppida klientidega kokku ostuhindades.⁷⁸ Poolte konfidentsiaalsuskohustus on toodud tugiraamistiku artiklis IV.E. - 2:203⁷⁹: lepingu pool kes on saanud teiselt poolelt konfidentsiaalset informatsiooni, peab hoidma seda salajasena ning ei tohi seda kolmandatele isikutele avaldada ei lepingu kestel ega peale lepingulise suhte lõppemist, ta ei tohi seda kasutada muul eesmärgil kui lepingu eesmärkide täitmiseks ning informatsiooni, mida lepingupool juba varem juba valdab või mis on avalikkusele teatavaks saanud ja informatsiooni, mille avaldamine klientidele on poole jaoks majandustegevuses kohustuslik, ei loeta konfidentsiaalseks informatsiooniks.

Sätte eesmärgiks on kaitsta lepingupoole (tavaliselt käsundi- või frantsiisiandja) ja teiste äriühingute liikmete mõistlikku huvi, et nende ärisaladused ei saaks teatavaks konkurentidele. Oskusteabe kaitseks on DCFR-s ka artikkel II. - 3:302 (Konfidentsiaalsusnõude rikkumine)⁸⁰ kuid selle rakendusala piirdub vaid lepingueelsete läbirääkimiste käigus teatavaks saanud ärisaladuste kaitsega.

Ühtne tugiraamistik ei anna kindlaid tunnuseid, mille järgi ära tunda konfidentsiaalset informatsiooni - see sõltub asjaoludest ja ennekoike tegevusalast millel tegutsetakse.

⁷⁶ VÕS §23 lg 2

⁷⁷ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 178 artiklid 3 ja 4. kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 11.04.13

⁷⁸ Schmitthoff, Clive M. Schmitthoff's export trade : the law and practice of international trade. 9th ed. London : Sweet & Maxwell, 1993. Lk 278

⁷⁹ Draft Common Frame of ... lk 348

⁸⁰ Draft Common Frame of ... lk 194

Tavapäraselt sisaldab ettevõtte jaoks oluline oskusteave infot toodete, tehnoloogia, turu, hindade, klientide jms kohta.

Eriti oluline on see kohustus frantsiisiandjatele, sest frantsiisi idee ongi oma oskusteabe ja ärimudeli teistele ettevõtjatele "rentimine". Konfidentsiaalne informatsioon omab reeglina majanduslikku väärtust, sest see võimaldab käsundiandjal oma ärimudeli edukat ekspluateerimist läbi konkurentidest eristumise. Konkurendi kätte sattudes kaotab selline info käsundiandja jaoks väärtuse, seetõttu on põhjendatud konfidentsiaalsusnõude jõusse jäämine ka peale poolte koostöö lõppu.⁸¹

Agentide tegevust reguleerivas direktiivis 86/653/EMÜ eraldi sätteid konfidentsiaalsusnõuete kohta ei ole.

Võlaõigusseaduse agendilepingu regulatsioonis vastav konfidentsiaalsusnõue puudub, küll aga sisaldub see käsunduslepingute osas: Käsundisaaja peab käsundi täitmise ajal hoidma saladuses talle seoses käsundiga teatavaks saanud asjaolusid, mille saladuses hoidmiseks on käsundiandjal õigustatud huvi, eelkõige hoidma käsundiandja tootmis- või ärisaladust. Saladuse hoidmise kohustust ei ole, kui käsundisaajal on asjaolude avalikustamiseks käsundiandja luba või kui ta on avalikustamiseks kohustatud seadusest tulenevalt. Pärast käsunduslepingu lõppemist säilib käsundisaajal käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud kohustus ulatuses, mis on vajalik käsundiandja õigustatud huvide kaitseks.⁸²

Oluline erinevus DCFR ja VÕS konfidentsiaalsuse regulatsioonis on see, et kui VÕS seab kohustuse saladust hoida vaid lepingu ühele poolele - käsundisaajale - siis DCFR manitseb mõlemaid lepingupooli teise infot mitte avaldama. Täpsustuseks, et lisaks käsunduslepingute osa regulatsioonile (VÕS §625) on seadustes veel täiendavaid sätteid millega on määratud käsundisaajate saladuse hoidmise kohustus, nii näiteks on tervishoiutöötaja saladuse hoidmise kohustus sätestatud §-s 768, advokaadi kutsesaladuse hoidmise kohustus AdvS-i §-s 45,⁸³ osahingu ja aktsiaseltsi juhatuse ärisaladuse hoidmise kohustus ÄS-i §186 lg-s 1 ja §313 lg-s 1⁸⁴ jne.⁸⁵

VÕS-i regulatsioonist võib esmapilgul jääda mulje, et käsundisaaja (agendi) konfidentsiaalne informatsioon (näiteks tema kliendibaasi kohta) justkui ei olekski kaitsmist väärt. Päris nii see

⁸¹ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2296

⁸² VÕS §625

⁸³ RT I 2001, 36, 201; vm: RT I, 21.12.2012, 4

⁸⁴ RT I 1995, 26, 355; vm: RT I, 18.12.2012, 8

⁸⁵ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 119

õnneks siiski ei ole, sest lisaks agendilepingu definitsioonis toodud soorituskohustustele (vahendada lepinguid, maksta tasu jne) kaasnevad pooltele ka kaitsekohustused mille sisuks on võlasuhte olemusest tulenevalt lepingupoole õigushüvede puutumatus säilitamine, arvestades teatud viisil teise võlasuhte poole õiguste ja huvidega; need kohustused ei ole iseseisvalt sissenõutavad.⁸⁶ See tähendab, et võlausaldaja ei omanda lepingust kaitsekohustusele vastavat sooritusnõuet, selle rikkumise korral on kahjustunud poolel õigus nõuda tekitatud kahju hüvitamist. Kaitsekohustusi võib seaduses või lepingus sellekohase kokkuleppe puudumisel tuletada vastavalt asjaoludele hea usu ja mõistlikkuse põhimõttest (VÕS §23 lg1 p4).⁸⁷

Autoril ei õnnestunud artiklis IV.E.-2.201 toodud agendilepingu poolte erilist koostöökohustust kirjeldavat regulatsiooni leida ei Kontinentaal-Euroopa ega common law õigussüsteeme kirjeldavatest allikatest. Seetõttu tuleb järeldada, et regulatsiooni näol on tegemist DCFR koostajate panusega Euroopa õigussüsteemi uuendamisse. Oleks põhjendatud ka VÕS agendi regulatsiooni sisse kirjutada lepingu pooltele selge juhis üksteise huvisid arvestavat, lepingu eesmärkide ühisele saavutamisele suunatud koostööd teha. Selline säte on küll rohkem omane töölepingulisi suhteid reguleerivale õigusele, kuid vajalik oleks see sisse tuua just agendisuhete erilise tõttu: agent on küll iseseisev ettevõtja kuid tegutsedes püsivalt käsundandja heaks ning olles seotud lojaalsuskohustusega ning sellest tulenevate tegutsemispiirangutega, sarnaneb agent töötajaga.⁸⁸

Põhimõtteliselt on agendilepingu poolte ootused konfidentsiaalsuskohustuse täitmise osas kaitstud nii VÕS-s kui DCFR-s, erinev on reguleerimise viis. VÕS on jäänud üheselt mõistetavalt välja toomata käsundiandja konfidentsiaalsuskohustus. Tulenevalt autori seisukohast, et agendilepingute sisu mõistmine ei tohiks üldjuhul olla vaid juristide privileeg, oleks põhjendatud VÕS käsunduslepingu regulatsiooni täiendada selliselt, et see seaks mõlemale lepingupoolele otsesõnu konfidentsiaalsuskohustuse.

2.3. Lepingu lõppemisest/ülesütlemisest pooltele tulenevad kohustused.

Käesolev punkt on sisu poolest bakalaureusetöö mahukaim, sest lepingu lõppemise ja/või ülesütlemisega seonduvaid kohustusi reguleerib lepinguõiguse ühtse tugiraamistiku projekti

⁸⁶ Kull I, Käerdi M, Kõve I. Võlaõigus I. Üldosa. Õigusteabe AS, Tallinn 2004. lk 39

⁸⁷ Ibid lk 40

⁸⁸ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 119

uuritavates peatükkides (Part E, Chapter I ja II) 6 artiklit:

- tähtajalise lepingu ülesütlemine
- tähtajatu lepingu ülesütlemine
- etteteatamistähtaega mittejärgivast ülesütlemisest tekkiv kahju
- lepingu erakorraline ülesütlemine mittetäitmise tõttu
- agendi lahkumishüvitis
- ladu, varuosad ja materjalid

Tähtajalise lepingu ülesütlemine

Lepingupoolel on õigus mitte pikendada tähtajalist lepingut. Kui lepingupool on andnud teisele poolele õigeaegselt teada oma soovist lepingut jätkata ja teine pool ei anna mõistliku aja jooksul enne lepingu lõpptähtaega teada, et ta ei soovi lepingut jätkata, siis muutub leping tähtajatuks (Contract for a definite period IV. E. – 2:301).⁸⁹

Sarnaselt Võlaõigusseadusele tunneb Euroopa Lepinguõiguse Ühtne Tugiraamistik nii tähtajalist kui tähtajatust lepingut. Kui lepingupooled näevad ette võimalust oma ärihuvisid realiseerida mingi kindla ajavahemiku kestel, siis reeglina otsustavad nad sõlmida tähtajalise lepingu. On loogiline, et tähtajalise lepingu ülesütlemise võimalus on märksa väiksem kui tähtajatu lepingu, sest isegi kui ühe poole koostööhuvi tähtajalise lepingu kestel väheneb (n. mõne uue partneri leidmise tõttu), siis tavaliselt ootab ta lepingu tähtaja lõppemiseni.

Kui leping on sõlmitud kindlaks perioodiks ja teine pool on kohaselt teatanud soovist lepingut jätkata, siis nõue teavitada teist poolt lepingu mitte jätkamisest põhineb asjaolul, et vahel on see kindel lepinguperiood väga pikk ning pool, kes on näidanud üles oma huvi lepingut jätkata võib loota lepingu jätkumisele ja sellest tulenevalt tegutseda vastavalt, näiteks teha investeeringuid.⁹⁰

Kui aga leping muutub tähtajatuks, siis ei tähenda see veel seda, et pooled peaksid koostööd jätkama igavesti - iga lepingu pool on õigustatud lepingu ühepoolselt üles ütlema tähtajatu lepingu ülesütlemise regulatsioonist tulenevalt (artikkel IV.E. - 2:302).

Lepingu mittejätkamisest teatamine pole poolele ülemäära koormav kohustus ja sellele tegevusele pole seatud kindlat vormi, arvestada tuleks üldiseid reegleid mis on kehtestatud teate adressaadini toimetamisel (artikkel Teated I. - 1:109 paragrahvid 1 ja 3).

⁸⁹ Draft Common Frame of ... lk 194

⁹⁰ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2300

Kuigi DCFR-s käsitlevad lepingute ülesütlemist lisaks käesolevale artiklile veel artiklid III.-1:109 (Muutmisest ja ülesütlemisest teatamine), Raamatu III peatüki III viies lõik (Ülesütlemine) ja Raamatu IV osa D peatükid 6 ja 7, siis kusagil pole toodud regulatsiooni tähtajalise käsunduslepingu korralise ülesütlemise kohta. Seega on DCFR ja VÕS samal seisukohal: määratud ajaks sõlmitud leping lõpeb korraliselt (ja tavaliselt ka automaatselt) vastava tähtaja möödumisel, lepingu korraline ülesütlemine enne nimetatud tähtaega on üldjuhul välistatud.⁹¹ Saksa Liitvabariigi föderaal kohus on asunud samale seisukohale: tähtajalise agendilepingu ennetähtaegseks lõpetamiseks peab olema oluline põhjus⁹² Tähtajalise lepingu ennetähtaegne lõpetamine saab seega tavaliselt toimuda üksnes erakorralise ülesütlemise vormis, st seaduses või lepingus sätestatud spetsiifilise ülesütlemispõhjuse olemasolul.⁹³ Agendilepingu korralist ülesütlemist käsitleb agendilepingu osast VÕS §686 lg 3 ning käsunduslepingu osast §630 - ning mõlemas paragrahvis räägitakse vaid tähtajatu lepingu korralise lõpetamise võimalustest. Siiski tuleb tunnistada, et VÕS §630 lg 3 jätab ka teistsugust tõlgendusruumi - räägitakse käsundisaaja võimalusest lõpetada korraliselt kindlaks tähtajaks sõlmitud leping. Samas pole see paragrahv aga imperatiivne.⁹⁴ Lisaks sätestab erandi ka VÕS §631 - lepingupooltel on õigus nii tähtajatu kui tähtajaline leping üles öelda kui ilmneb, et kõiki asjaolusid arvesse võttes ja mõlema lepingupoole huvisid kaaludes ei või oodata, et lepingut üles öelda sooviv pool jätkaks lepingu täitmist kuni ülesütlemistähtaja või lepingu tähtaja möödumiseni või käsundi täitmiseni.⁹⁵ Agendilepingu erakorralisel lõpetamisel DCFR-i regulatsiooni alusel peatume edaspidises analüüsis (näit. IV. E. – 2:304: Lepingu ülesütlemine mittetäitmise tõttu (Termination for non-performance)).

Agendilepingu korralist ülesütlemist reguleeriv VÕS §686 lg 3 ütleb, et kui lepingupooled jätkavad tähtajalise agendilepingu täitmist ka peale tähtaja möödumist, loetakse, et leping muutub tähtaja lõppemisel tähtajatuks. Täpselt sama põhimõtte on DCFR nn "vaikimisi jätkumise" klauslis (III. – 1:111: Tacit prolongation) - see ei sea pooltele lepingu jätkumise eelduseks teadete saatmist üksteisele. Kui jõustub "vaikimisi jätkumine" ja leping muutub tähtajatuks, siis üldreeglina jätkatakse lepingu täitmist samadel tingimustel mis varem.

⁹¹ Kull I, Käerdi M, Kõve I. Võlaõigus I. Üldosa. Õigusteabe AS, Tallinn 2004. lk 318

⁹² Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-23

⁹³ Kull I, Käerdi M, Kõve I. Võlaõigus I. Üldosa. Õigusteabe AS, Tallinn 2004. lk 318

⁹⁴ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 30

⁹⁵ Osundatud §-s toodud regulatsiooni üldsõnalisus viitab sellele, et on lepingupoolte huvides lepingu lõppemise/ülesütlemise tingimused lepingu sõlmimise käigus täpselt fikseerida.

Agendidirektiiv piirdub olukorra reguleerimisel Artiklis 14⁹⁶ sätestatuga: tähtajaline agendileping, mille täitmist mõlemad lepingupooled jätkavad pärast tähtaja möödumist, loetakse muutunuks tähtajatuks agendilepinguks.

Seega ei pea pooled midagi ette võtma, et leping jätkuks tähtajatuna "vaikimisi jätkumise" klausli alusel. DCFR koostajate eesmärgiks on anda käesolevas artiklis pooltele juhised kuidas toimida enne tähtaegse lepingu lõppu, kui ühel pooltest on soov lepingut jätkata ka uueks perioodiks.

Tähtajatu lepingu üles ütlemine.

Lepingut loetakse tähtajatuks kui see ei sisalda infot kestuse kohta või kui selles on otseselt öeldud, et tegemist on tähtajatu lepinguga. Lepingu ülesütlemise korral käsundiandja poolt lõppeb ka agendi volituse käsundiandja nimel tegutseda.⁹⁷ Euroopa lepinguõiguse ühtse tugiraamistiku projektis on tähtajatu agendilepingu ülesütlemise regulatsioon toodud artiklis IV. E. – 2:302 (Contract for an indefinite period). Regulatsioon põhineb Saksa kaubanduskoodeksi vastaval osal.⁹⁸

- (1) Tähtajatu lepingu pool võib lepingu üles öelda, teatades sellest ette teisele poolele.
- (2) Kui leping öeldakse üles piisava etteteatamistähtajaga, siis ei tule maksta artiklis IV. E. - 2:303 (Etteteatamistähtaega mittejärgivast ülesütlemisest tekkiv kahju) nimetatud kahjutasu. Kui pool taotleb lepingu lõpetamist koheselt või ebamõistlikult lühikese tähtaja jooksul, siis tuleb tal maksta kahjutasu käesolevas artiklis toodud tingimustel.
- (3) Hindamisel, kas etteteatamise tähtaeg on mõistlik, võetakse muu hulgas arvesse järgmisi asjaolusid:
 - (a) kui kaua leping on kestnud
 - (b) millised mõistlikud investeeringud on tehtud
 - (c) mõistliku alternatiivse ärivõimaluse leidmine kahjustunud poolel
 - (d) tavasid
- (4) Mõistlikuks peetakse etteteatamise tähtaega arvestusega üks kuu iga aasta kohta mis leping on kestnud, maksimaalne tähtaeg on 36 kuud.
- (5) Lepingu ülesütlemisest etteteatamise tähtaeg agendile, frantsiisivõtjale, turustajale saa olla lühem kui üks kuu esimesel aastal, kaks kuud teisel aastal, kolm kolmandal, neli neljandal, viis viiendal, kuus kuuendal ning ühtlasi on 6 kuud maksimaalne tähtaeg kui leping on

⁹⁶ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 179. kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 14.04.13

⁹⁷ Munday. R.J.C. Agency: law and principles. Oxford University Press 2010, lk 324

⁹⁸ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-23

kestnud üle kuue aasta. Lepingu pooled ei tohi sellest reeglist kõrvale kalduda ega muuta selle mõju.

(6) Pooltel on õigus kokku leppida ka paragrahvides 4 ja 5 toodust pikemaid tähtaegu, kuid tingimusel, et lepingu ülesütlemisest etteteatamise tähtaeg agendi jaoks ei ole pikem kui käsundiandja jaoks.

(7) Käesolevas artiklis toodud regulatsioon kehtib osas E nimetatud lepingutele ja asendab artiklis III. - 1:109 (Lepingu muutmisest ja ülesütlemisest teatamine) toodud regulatsiooni.⁹⁹

Paragrahvis 3 toodud loetelu ülesütlemise tähtaja mõistlikkuse hindamise kriteeriumitest pole mõistagi ammendav ja iga erineva kaasuse puhul on vaja arvesse võtta just relevantesed kriteeriumid. Selle paragrahvi (3) eesmärk on ennekõike juhtida tähelepanu põhimõttele, et hindamisel ei piisa ühe või kahe asjaolu arvesse võtmisest. Asjaolude hindamisel tuleb neid kaaluda mõlema lepingupoole seisukohalt, mitte ainult selle lepingupoole seisukohalt kellele leping üles öeldakse.¹⁰⁰ Saksa õigus ei tunnista lepingu ühepoolset nn osalist ülesütlemist: näiteks ei saa kaotada agent oma eksklusiivsed õiguseid või osa oma piirkonnast.¹⁰¹

Regulatsiooni laiemaks eesmärgiks on tasakaalustada poolte huvisid: ühe lepingupoole õigust lepingust talle sobival hetkel taganeda (näiteks kui ta lõpetab tegevuse piirkonnas) ja teise poole huvi olla kaitstud lepingu ootamatu lõppemise vastu. Teise poole ootamatu taganemine on eriti kahjulik juhul, kui koostöö nimel on tehtud pikema tasuvusajaga investeeringuid ning uut koostööpartnerit silmapiiril ei paista. Ühe poole õigust leping igal ajal üles öelda tasakaalustab teise poole õigus kahjutasule kui talle öeldakse leping üles ebamõistlikult lühikese etteteatamisega.

Artikkel on ülimuslik üldise, artiklis III. - 1:109 (Lepingu muutmisest ja ülesütlemisest teatamine) toodud regulatsiooni suhtes. Nende kahe artikli põhimõte on erinev: III. - 1:109 puhul on mõistlik etteteatamistähtaeg lepingu lõpetamisest ülesütlemise jõustumise eelduseks, käesolevas artiklis vaid kahjutasu maksmise kohustuse vältimise abinõuks.

Mida pikemalt on pooled koostööd teinud, seda rohkem on nad üldjuhul üksteisest sõltuvusse sattunud ja sellele põhimõttele toetuvad artikli paragrahvid 4 ja 5, mis sätestavad reegli: mida kauem on kehtnud leping seda pikem peab olema etteteatamistähtaeg selle lõpetamise puhul. Samas ei pruugi see aga alati nii olla, sest pikemaajaline koostöö võib nõuda poolelt aeg-ajalt

⁹⁹ Draft Common Frame of ... lk 349

¹⁰⁰ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2304

¹⁰¹ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-23

märkimisväärsete investeeringute tegemist tootmisvahenditesse ning näiteks suutmatust/soovimatust investeeringuid teha võib põhjustada soovi leping üles öelda. Ülesütlemisel tuleb seda asjaolu kaaluda paragrahvi 3 alusel ning sellisel juhul võib lepingu pikk kestus olla pigem etteteatamistähtaega lühendavaks asjaoluks.¹⁰²

Investeeringute arvesse võtmisel mõistliku ülesütlemistähtaaja hindamisel on üldreeglik: mida suuremad on investeeringud poolele kellele leping üles öeldakse, seda pikem on ülesütlemise tähtaeg. Eelkõige puudutab see investeeringuid mis on tehtud teise poole initsiatiivil või nõudmisel.

Mõistliku alternatiivse äri võimaluse arvesse võtmisel kehtib üldpõhimõte - mida lihtsam see poolele on, seda lühem võib olla etteteatamistähtaeg. On oluline silmas pidada, et alternatiiv ei pea ilmtingimata andma tulu samal määral või olema sama äritegevus samas asukohas. Siin omab tähtsust ka asjaolu, kas pooltel on sõlmitud kokkulepe lepingujärgse konkurentsikeelu kohta. Kui jah, siis üldjuhul see raskendab lepingupoolel mõistliku alternatiivi leidmist ning mõjub etteteatamistähtajale pikendavalt.¹⁰³

4. paragrahvis toodud eeldus, et 36 kuud on maksimaalne vajalik etteteatamistähtaeg võib olla lepingupoole poolt vaidlustatav, kui ta suudab tõestada, et antud asjaoludel on mõistlik märksa pikem etteteatamise tähtaeg. Ja vastupidi - lühemast tähtajast huvitatud poolel on võimalik tõestada, et 4-das §-s toodud tähtajad on antud asjaoludel põhjendamatult pikad. Viiendas ja kuuendas paragrahvis toodud minimaalsed tähtajad on imperatiivsed.

VÕS - s sisalduva regulatsiooni üldised põhimõtted tähtajatu kestvuslepingu üles ütlemiseks langevad üldjoontes DCFR-s sätestatuga kokku. Põhiline erinevus seisneb selles, et DCFR üritab lepingupoolele anda täpsemaid juhiseid mõistliku etteteatamistähtaaja mõiste sisustamisel. Üldine põhimõte - tähtajatu kestvuslepingu võib üles öelda igal ajal, teatades sellest ette mõistliku aja, sisaldub Võlaõigusseaduses §-s 686 ja agendidirektiivis artiklis 15.¹⁰⁴ Kui DCFR-s ja direktiivis on käsundiandja jaoks minimaalsed kohustuslikud ülesütlemistähtajad toodud lepingute kohta mis kestavad kuus või rohkem aastat, siis VÕS on piirdunud 2 aastat ja kauem kestvate suhete lõppemise reguleerimisega.

DCFR regulatsioon tähtajatu kestvuslepingu lõpetamiseks on võrreldes VÕS-ga oluliselt selgem: lisaks konkreetsetele juhistele mõistliku etteteatamistähtaaja mõiste sisustamiseks

¹⁰² Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2304

¹⁰³ Ibid lk 2307

¹⁰⁴ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 179-180 kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 14.04.13

(artikli paragrahv 3 ja 4) on samas artiklis välja toodud ka põhimõte, millele vastavalt tuleb etteteatamistähtaega rikkunud poolel kahjustunud poolele kahjutasu maksta. Konkreetselt on nimetatud ka artikkel (IV. E.-2:303) milles sätestatud põhimõtete alusel kahjutasu kalkuleeritakse. VÕS §686 ei viita, et poolel oleks õigus nõuda kahjutasu, kui teine pool ütleb lepingu põhjendamatult lühikese etteteatamisajaga, sellise võimaluse saab välja lugeda §-st 688,¹⁰⁵ mis aga sätestab vaid agendi õiguse lepingu lõppemisega tekkinud kahju hüvitamisele. Kui aga agent ütleb lepingu üles käsundiandjale ebamõistlikult lühikese etteteatamistähtajaga ja käsundiandja kannab sellest tulenevalt kahju, siis peab ta selle sisse nõudmiseks agendilt kasutama VÕS üldosas toodud regulatsiooni (VÕS §127 jj), välja arvatud §630 lõikes 2 toodud erijuhul.

Kokkuvõtteks: tähtajatut agendilepingut saab kohaselt üles öelda nii DCFR kui VÕS regulatsioonile tuginedes, kuid DCFR annab selleks oluliselt põhjalikumad juhised. Märksa põhjalikumad on ka DCFR kommentaarid tähtajatu lepingu ülesütlemise kohta ning autori hinnangul on nendel oluline kasutusväärtus VÕS vastava osa kommentaaride täiendamisel. Ühtlasi oleks autori hinnangul põhjendatud, kui VÕS agendilepingu või käsunduslepingu peatükkides oleks otseselt sätestatud mõlema lepingupoole õigus lepingu lõpetamisest tuleneva kahju hüvitamiseks.

Etteteatamistähtaega mittejärgivast ülesütlemisest tekkiv kahju

On üldreeglik, et tähtajatu lepingu ülesütlemine jõustub sõltumata sellest kas see öeldi üles mõistliku etteteatamistähtajaga või mitte. Kahju suuruse hindamisel kasutatakse diferentsihüpoteesi: pool kellele leping üles öeldakse asetatakse olukorda milles ta oleks olnud kui lepingu rikkumist poleks toimunud. Artiklis IV. E.–2:303 (Damages for termination with inadequate notice) on toodud regulatsioon mis rakendub juhul, kui pooled eelmises punktis sätestatud ülesütlemise tähtaegu ei järgi.

(1) Kui lepingu pool ütleb üles artiklis IV. E. – 2:302 kirjeldatud tähtajatu lepingu ja teeb seda ebamõistlikult lühikese etteteatamistähtajaga, siis on teisel poolel õigus nõuda sellest tuleneva kahju hüvitamist.

¹⁰⁵ Lahkumishüvitise maksmine ei välista ega piira agendi õigust nõuda talle agendilepingu lõppemisega tekitatud kahju hüvitamist. Sellise kahju olemasolu eeldatakse, kui lepingu lõppemise tõttu jäi agent ilma agenditasust, mida ta oleks saanud agendilepingu jätkamise korral, võimaldades samal ajal käsundiandjale agendi tegevusest tulenevalt olulist sissetulekut. Kahju olemasolu eeldatakse ka siis, kui lepingu lõppemine ei võimaldanud agendil amortiseerida kulusid, mida ta kandis agendilepingu täitmise tõttu käsundiandja juhiste kohaselt.

(2) Kahju suuruse hindamisel on üldiseks reegliks, et see vastab summale mida oleks lepingu pool võinud teenida selle täiendava ajavahemiku jooksul, mille võrra oleks leping korrektses ülesütlemise korral kauem kestnud.

(3) Eeldatakse, et aastane tulu on võrdne keskmise tuluga, mida pool, kellele leping üles öeldakse, on teeninud lepingut täites viimase kolme aasta jooksul. Kui leping on kestnud alla kolme aasta, siis võetakse arvestuse aluseks selle lühema perioodi keskmine tasu.

(4) Raamatu III. osa peatüki 3 lõigus 3 toodud üldine reeglistik kohustuste mittetäitmisest tekkinud kahju hüvitamisele kehtib asjakohaste muudatustega.¹⁰⁶

Kahjutasu maksmise reegel põhineb majandusliku otstarbekuse põhimõttel: kui pool leiab enda jaoks olema kasulikum maksta kahjutasu kui teatada lepingu lõpetamisest pikemalt ette, siis on talle selleks võimalus antud.¹⁰⁷

Artiklis toodud regulatsioon on kooskõlas Saksa õiguses valitseva põhimõttega, et lepingu ennetähtaegse ülesütlemise puhul pole eesmärgiks mitte niivõrd kõikvõimaliku kahju hüvitamine kahjustunud lepingupoolele vaid ennekõike kaotatava (töö)tasu hüvitamine.¹⁰⁸

Anglo-Ameerika õigussüsteemis on üldlevinud põhimõte, et lepingu ennetähtaegsel lõpetamisel on kahjustunud lepingupoolel õigus saamata jäänud tulule (n. teenimata jäänud agenditasule) kui see on pooltevahelises lepingus sätestatud.¹⁰⁹

Kui leping öeldakse ette ebapiisava etteteatamistähtajaga, siis DCFR reeglistiku alusel piirduvad poolte õiguskaitsevahendid kahjutasu nõudmisega käesoleva artikli alusel. Kahjutasu hulka arvestatakse ka kulud, mida kahjustatud lepingupoolel tuleb vältimatult edasi kanda ka peale lepingu ootamatut ülesütlemist: näiteks kestvad kulutused tööjõule tulenevalt töötajaid kaitsvatest regulatsioonidest jms kulud mida ei õnnestu amortiseerida. Samas, mõned asjaolud võivad mõjutada ka kahjutasu vähendavalt, näiteks kui kahjustatud lepingupoolel õnnestub oma "äri" edasi müüa, võetakse müügist teenitud tulu kahjutasu arvestamisel arvesse.

Võlaõigusseaduses sisaldub agendilepingu lõpetamisega seonduva kahju hüvitamise nõue §688 lg-s 3, kuid see on vaid agendi õigusi välja toov regulatsioon ning järgib täpselt agentide tegevust reguleeriva direktiivi vastavat sõnastust: agendil on õigus kahju hüvitamisele agenditasu väärtuses, mida ta oleks agendilepingu jätkumise puhul teeninud ning

¹⁰⁶ Draft Common Frame of ... lk 350

¹⁰⁷ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2313

¹⁰⁸ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-29

¹⁰⁹ Munday. R.J.C. Agency: law and principles. Oxford University Press 2010, lk 337

lisaks ka kulude ulatuses mida agendil ei olnud võimalik amortiseerida käsundiandja ootamatu taganemise tõttu.¹¹⁰

Erinevalt VÕS-st sätestab DCFR käesoleva artikliga kahju hüvitamise (ja kalkuleerimise) juhised mõlemale lepingupoolele. Sealjuures on DCFR poolt kahjutasuna vaadeldav kogu tasu mida pool (vt agendi võimalike tasude kohta artikkel IV. E. – 3:306) võiks teenida perioodi jooksul (st saamata jäänud tulu) mille võrra agendileping teise poole "süül" lühemaks jääks, VÕS on piiranud kahjutasu vaid mõistega "agenditasu" ning võimalike lepingu lõpetamisega seonduvate kuludega mida agendil ei õnnestu amortiseerida.

Erinevalt DCFR-st toob VÕS otsesõnu välja, et kui leping lõpetatakse ennetähtaegselt, siis agendi kahju eeldatakse. See küll kergendab agendi tõendamiskoormist kuid ei välista muid, seaduse üldsätetest tulenevaid kahjuhüvitisnõude tekkimise eeldusi.¹¹¹

Lepingu erakorraline ülesütlemine mittetäitmise tõttu

Üldreeglina võivad pooled lepingu üles öelda, saates teisele poolele selle kohta teatise vastavalt artiklile III. - 1:109 (Lepingu muutmisest või ülesütlemisest teatamine). Pooled võivad kokku leppida, et õiguse üles ütlemiseks annab teise poole iga lepingurikkumine. Kui poolte vahel sõlmitud lepingus sellist reeglit ei ole, siis saab lepingu teisele poolele üles öelda vaid juhul kui teine pool on rikkunud lepingut oluliselt:

IV. E. – 2:304: Lepingu erakorraline ülesütlemine mittetäitmise tõttu (Termination for non-performance)

(1) Iga kokkulepe mille järgi öeldakse leping üles mitteolulise lepingurikkumise tõttu, on kehtetu.

(2) Pooled ei tohi käesolevas artiklis sätestatust kõvale kalduda¹¹²

Olulise lepingurikkumisega on tegemist juhul kui (artikkel III.3 - 502): (a) kahjustatud lepingupool jääb rikkumise tõttu olulisel määral ilma sellest, mida ta õigustatult lepingust lootis, rakendatuna osa või kogu lepingu täitmisele, välja arvatud juhul kui teine lepingupool ei näinud ega mõistlikkuse printsiibist ei pidanudki ette nägema sellist tulemust; või (b) rikkumine on tahtlik või hooletusest tingitud ning annab kahjustatud lepingupoolele põhjuse

¹¹⁰ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 180. kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 14.04.13

¹¹¹ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 150

¹¹² Draft Common Frame of ... lk 350

eeldada, et teine lepingupool ei täida kohustusi ka edaspidi.¹¹³ Olulise lepingurikkumise mõiste täpsustuseks võib lisada, et näiteks Saksa õiguspraktikas ei loeta üldjuhul piisavaks põhjuseks leping ühepoolset erakorraliselt üles öelda asjaolu, et agent ei saavuta kokkulepitud ajaperioodi jooksul minimaalset kokkulepitud müüginimahtu.¹¹⁴

Kestvuslepingute, nagu agendi- ja frantsiisilepingute puhul on tavapärane, et pooled teevad nende täitmiseks pikaajalisi investeeringuid, seega pole asjaolusid arvestades õiglane (st mõistlik) lepingut üles öelda teise poole väikese eksimuse tõttu. Olgugi et käsundiandja omab märkimisväärset huvi, et teine pool lepingus sätestatud regulatsioone ja tegevusjuhiseid täpselt järgiks (mittejärgimine võib näiteks kahjustada käsundiandja kaubamärgi mainet), ei kaalu see huvi üles teise poole õigustatud huvi lepingulise suhte jätkumisele.

Sellegipoolest, kui on sõlmitud tähtajatu leping, siis on poolel õigus see üles öelda igal ajal artiklis IV.E. - 2:302 (Tähtajatu leping) toodud regulatsiooni alusel. Kui seda ei tehta korrektselt, siis võib kahjustunud pool nõuda teiselt poolelt kahju hüvitamist eelmise punktis toodud regulatsiooni alusel (IV.E. - 2:303 Etteteatamistähtaega mittejärgivast ülesütlemisest tekkiv kahju).

Võlaõigusseaduses on läbivaks sama põhimõte - kestvuslepingut ei öelda üles ilma, et teine pool oleks korda saatnud olulist lepingurikkumist.¹¹⁵ Olulise lepingurikkumise definitsioon ja taganemise regulatsioon sisaldub VÕS üldosas ning agendilepingu peatükis 38 on piiratud vaid keeluga välistada õigus agendileping üles öelda mõjuval põhjusel.¹¹⁶ Kahtlemata saab olulise lepingurikkumise liigitada mõjuvate põhjuste hulka, küll aga tuleks agendilepingu seda paragrahvi kohaldada koos käsunduslepingu erakorralist ülesütlemist reguleeriva §-ga 631 ja §-s 196 sätestatud erakorralise ülesütlemise üldpõhimõtetega.¹¹⁷

Agendi lahkumishüvitis

Lahkumishüvitise maksmise idee tuleneb alusetu rikastumise põhimõttest: lepingu üks pool ei tohi alusetult rikastuda teise poole loodud pikaajaliste ärisuhete arvel. DCFR-i järgi tuleneb õigus lahkumishüvitisele juba ainuüksi sellest kui: (i) leping on lõppenud ja (ii) lahkumishüvitise maksmine on põhjendatud. Õigust lahkumishüvitisele (IV. E. – 2:305

¹¹³ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2317

¹¹⁴ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-23

¹¹⁵ VÕS §116 jj

¹¹⁶ VÕS §687

¹¹⁷ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 148

Indemnity for goodwill) käsitletakse alati agendilepingu alusel tekkinud õigustest ja kohustustest eraldi, selle maksmine ei sõltu lepingu lõppemise/ülesütlemise asjaoludest. Õigus lahkumishüvitisele ei piira agendi õigust saada teiselt poolelt hüvitist lepingu mittekohase ülesütlemise eest:

(1) Lepingu lõpetamisel mistahes põhjusel (sh olulise lepingurikkumise tõttu) on lepingupoolel õigus saada lahkumishüvitist kui:

(a) ta on teise poole jaoks loonud märkimisväärselt ärisuhteid ja teine pool saab nendest suhetest ka peale lepingu lõppemist olulist kasu

(b) hüvitise maksmine on põhjendatud

(2) Hüvitise saamine ei välista poole õigust kahjutasule artikli IV.E. - 2:303 (Etteteatamistähtaega mittejärgivast ülesütlemisest tekkiv kahju) alusel.¹¹⁸

Lahkumishüvitist taotlev pool peab tõestama, et just tema loodud suhted on teise poole äri märkimisväärselt kasvatanud, hüvitise saamiseks ei piisa üksnes faktist, et äri maht on agendi eksklusiivses piirkonna kasvanud. Tüüpiliseks põhjuseks lahkumishüvitise maksmisel on asjaolu, et lepingu lõppemisel lähevad käsundiandja valdusesse andmed agendi kliendibaasi kohta. Lahkumishüvitist taotleva poole kohustuseks on tõestada, et tema poolt loodud ärisuhted on püsivad ja jäävad kehtima ka peale agendilepingu lõppemist. Üldreeglina nende suhete väärtus aja möödudes väheneb ning seda tuleb hüvitise suuruse määramisel ka arvesse võtta. Hüvitis peab olema mõistliku suurusega, selle määramisel juhindutakse artiklis IV.E. - 3:312 (Hüvitise suurus) toodud regulatsioonist.

Lahkumishüvitise taotlemine ei välista poole õigust nõuda kahju hüvitamist lepingu mittekohase lõpetamise eest, siiski tuleb silmas pidada, et "sama kahju" hüvitamist ei nõutaks kahe erineva artikli alusel kaks korda. Kui poolte vahel on sõlmitud kokkulepe lepingujärgse konkurentsikeelu kohta ja agendile makstakse selle eest kohast tasu, siis üldjuhul ei ole tal õigust lahkumishüvitisele. Konkurentsikeelu eest makstava tasu osas on Riigikohus muuhulgas öelnud, et makstava eritasu suurus peab olema õiglane ja kompenseerima töötaja töökohavaliku piirangut.¹¹⁹

Kui agendil on õigus saada agenditasu lepingute eest mille arvelt saab käsundiandja tulu ka peale agendisuhte lõppemist (artikkel IV.E. - 3:302), ning samal ajal on tal õigus ka lahkumishüvitisele, siis tuleb arvesse võtta kahte aspekti. Esiteks: lahkumishüvitist ei pea

¹¹⁸ Draft Common Frame of ... lk 350-351

¹¹⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-14-05, 14.03.2005.

maksma agendile samade klientide eest kelle eest on talle juba makstud lepinguperioodi järgset kompensatsiooni. Teiseks: kui lepinguperioodi järgset kompensatsiooni pole põhjust maksta, siis ei ole agent ilmselt loonud piisavalt tulemuslikke ärisuhteid ning seega puudub tal reeglina õigus ka lahkumishüvitisele käesoleva artikli alusel.

Oluliseks erinevuseks DCFR ja VÕS regulatsiooni vahel on asjaolu, et kui Võlaõigusseadus annab §688 lg-s 4 ka loetelu asjaoludest mille esinemisel agendil puudub õigus lahkumishüvitisele, siis DCFR-s selline loetelu puudub. Vastupidi - käesoleva artikli paragrahvis (1) on otsesõnu öeldud, et poolel säilib õigus lahkumishüvitisele isegi juhul kui leping on talle üles öeldud olulise lepingurikkumise tõttu. Ühtlasi sätestab DCFR artikkel IV. E. – 3:312¹²⁰ ka lahkumishüvitise arvestamise põhimõtted, VÕS-s neid ei sisaldu. Saksa kaubanduskoodeksi regulatsiooni järgi on agendil õigus ennetähtaegse ülesütlemise puhul üldjuhul alati lahkumishüvitisele v.a juhul kui ülesütlemine on tingitud agendi raskest hooletusest või tahtlikust lepingurikkumisest, samuti kui ülesütlemise põhjuseks on agendi haigus või vanadus.¹²¹

Õigus nõuda lahkumishüvitist on põhjendatav agendi ja töötaja sarnase seisundiga ning on muude käsundi tüüpi lepingute kontekstis ainulaadne.¹²² Euroopa Liidus kaubandusagentide tegevust reguleeriva direktiivi ja VÕS regulatsioon on agendi lahkumishüvitisele sarnane - hüvitise saamine on pandud sõltuvusse agendilepingu lõppemise põhjustest. Samas on DCFR-i lähenemine teemale põhimõtteliselt erinev - lahkumishüvitise maksmise kohustus on lahti seotud lepingu lõppemise põhjustest. Autor ei toeta DCFR uuenduslikku lähenemist - hüvitise maksmine lepingu ülesütlemisel olulise lepingurikkumise puhul pole põhjendatud.

Ladu, varuosad ja materjalid

Lepingu ennetähtaegse lõpetamise puhul on tavaline, et agendile jääb laojääk, varuosad või materjalid mis tema jaoks enam väärtust ei oma. Kui agendilepingus sisaldub konkurentsikeeld, siis pole tal õigust neid asju peale agendilepingu lõppu ka turustada. Samas on need asjad reeglina vajalikud käsundiandjale ja teistele agentidele. Seetõttu on igati põhjendatud kui käsundiandja ostab laojäägi lepingu lõppedes agendilt ära. Artikkel IV. E. – 2:306: (Stock, spare parts and materials) sätestab:

¹²⁰ Draft Common Frame of ... lk 356

¹²¹ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-30

¹²² Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 149

Kui leping on lõpetatud või üles öeldud ükskõik kumma poole poolt, siis pool, kelle tooteid turustati, kohustub juhul kui teisel poolel ei õnnestu mõistlikel tingimustel müüa laojääki, varuosasid ja materjale, ise need mõistliku hinnaga tagasi ostma.¹²³

Enamuse juhtudest on tagasi ostmisel käsundiandja jaoks mõistlikuks hinnaks see hind millega ta saab tagasi ostetud kaupa realiseerida teistele agentidele. Agendi seisukohalt saab üldjuhul pidada mõistlikuks seda hinda, millega ta kauba käsundiandjalt ostis. Samas tuleb aga agendil arvestada, et kui laojääk on vana, siis võib selle väärtus väga madal olla.

Laojäägi tagasi ostmist käsundiandja poolt eeldatakse ja kui ta soovib sellest kohustusest vabaneda, siis peab ta tõestama, et agendil endal on sellest kaubast võimalik mõistlikel tingimustel vabaneda. Mõistlikud tingimused antud kontekstis on: ilma suure pingutuseta, mõistliku hinna eest mõistliku tähtaja jooksul.

Võlaõigusseaduses ja nn "agendidirektiivis" sarnane regulatsioon puudub. Kuna DCFR-i käesolev lõik (Book 4, Part E, Chapter 2, Section 3) on ühine nii agendi-, frantsiisi-, kui turunduslepingutele, siis ennekõike on selle kirjutamisel lähtutud frantsiisisuhte reguleerimise vajadustest. Samas pole sellist regulatsiooni vajalikuks peetud aga VÕS frantsiisilepingu osas.¹²⁴ Autori hinnangul oleks käesolevas artiklis sätestatud põhimõtte toomine Võlaõigusseadusesse põhjendatud - kindel reeglistik koostöö lõpetamise puhuks julgustaks suuremat hulka ettevõtlikke inimesi agendina või frantsiisivõtjana äri alustama.

2.4. Muud tingimused (pandiõigus, nõuded vormile)

Agendilepingu üldosa (Book IV, Part E, Chapter I ja II) käsitlemise lõpetavad agendi pandiõigust ja agendilepingu vormi reguleerivad artiklid.

Agendilepingust tulenevate tasu-, hüvitise-, kahju- ja lahkumishüvitise nõuete tagamiseks on agendil pandiõigus kuni teise poole kohustuste täitmiseni käsundiandaja varadele mida ta lepingu täitmise käigus kasutab (IV. E. – 2:401: Right of retention).¹²⁵

Selle artikli eesmärgiks on anda agendile vahendid surve avaldamiseks käsundiandjale agendilepingust tulenevate nõuete täitmiseks läbi käsundiandja vallasasjade pantimise. Ühtlasi võib pandiõigust rakendada ka vara uue omaniku vastu juhul, kui vara omandiõigus on üle läinud. Agendi pandiõigus on omane nii Anglo-Ameerika õigussüsteemile kui Kontinentaal-

¹²³ Draft Common Frame of ... lk 351

¹²⁴ VÕS §375-§378

¹²⁵ Draft Common Frame of ... lk 351

Euroopa õigussüsteemile. Common law riikides on andiõigus agendi üks kolmest põhilisest õiguskaitsevahendist (lepingu ülesütlemise ja käsundiandja hagemise kõrval).¹²⁶ Saksa kaubanduskoodeksi §369 sätestab samuti agendi pandiõiguse kuid ühtlasi tuleb selle õiguse rakendamisel silmas pidada kahte piirangut: a) agent ei tohi kasutada oma pandiõigust agendisuhte kestel käsundiandja varale mis on talle usaldatud tema tegevuse tõttu agendina, b) agendilepingu ülesütlemise korral saab ta kasutada pandiõigust vaid agenditasu ja tehtud põhjendatud kulutuste välja nõudmiseks, mitte aga kahju hüvitamise nõude tagamiseks.¹²⁷

Artiklis toodud pandiõiguse realiseerimisel tuleb juhendada Raamatus IX toodud vastavatest regulatsioonidest. Pandiõigusele lisaks on poolel õigus keelduda omapoolsete kohustuste täitmisest vastastikuste lepingute puhul artikli III. - 3:401 (Õigus keelduda omapoolsete kohustuste täitmisest vastastikuste lepingute puhul). alusel.

Agentide tegevust reguleerivas direktiivis 86/653/EMÜ¹²⁸ agendi pandiõigus puudub, samas on see käesolevale artiklile sarnases vormis toodud VÕS §-s 685. Üldised põhimõtted on nii DCFR kui VÕS regulatsioonis samad: agendil on õigus kasutada pandiõigust oma sissenõutavaks muutunud nõuete tagamiseks käsundiandja vastu ning pandiõigus on vaid käsundiandja vallasasjadele. VÕS-s sätestamata osas reguleerib pandiõigust Asjaõigusseaduse (edaspidi lühendatult AÕS)¹²⁹ käsipandi sätteid (AÕS §281 jj). Samas tuleb aga tähele panna, et erinevalt AÕS regulatsioonist ei toimu pandilepingu sõlmimist ja asja valduse üleandmist.

Ei DCFR, VÕS ega "agendidirektiiv" ei sea nõudeid agendilepingu vormile - see ei pea olema tingimata kirjalik. Küll on aga kõigis regulatsioonides kindlad tingimused teatud agendilepingu raames sõlmitavate kokkulepete vormile, näiteks VÕS järgi peavad lepingujärgse konkurentsipiirangu ja delkreederetasu kokkulepped olema vormistatud kirjalikult.

Agendileping muutub kirjalikuks kui üks pooltest seda nõuab:

(1) Mõlemal lepingupoolel on õigus taotluse korral saada teiselt lepingupoolelt püsival andmekandjal tema allkirjaga kirjalik dokument, milles on sätestatud agendilepingu tingimused.

¹²⁶ Barnes A.J, Dworkin T.M jt. Law for Business. Fourth edition. Boston 1991. lk 348.

¹²⁷ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-22

¹²⁸ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 14.04.13

¹²⁹ RT I 1993, 39, 590; vm RT I, 23.04.2012, 2

(2) Pooled ei või seda õigust omavahelises lepingus välistada ega sellest kõrvale kalduda (IV. E. – 2:402: Signed document available on request).¹³⁰

Sama regulatsioon sisaldub ka Saksa kaubanduskoodeksis.¹³¹ Artiklil on kaks eesmärki: varustada pool vajaliku infoga ja hõlbustada tõendamist. Tavaliselt just vaidluste lahendamiseks vajavad pooled tõendeid püsivatel andmekandjatel ja tavapäraselt pole nende hankimine ülemäära keerukas ning koormav - mingi kirjalikus vormis kokkulepe on ikka sõlmitud. Samas tuleb meeles pidada, et pooltel on õigus nõuda artiklis nimetatud dokumenti nii lepingu sõlmimisel, selle kestel, kui ka mõistliku aja jooksul peale lepingulise suhte lõppu. Sellest tuleneb poolele kohustus säilitada lepingu dokumente mõnda aega peale lepingu lõppemist. Kui algsetesse lepingu dokumentidesse on hiljem muudatusi tehtud, siis tuleb lisaks ka need muudatused edastada.¹³²

Mõisted "allkirjastatud", "kirjalikus vormis" ja "püsival andmekandjal" on defineeritud Ühtse Tugiraamistiku artiklites I. - 1:106 ("Kirjalikus vormis" ja sarnased mõisted) ja I. - 1:107 ("Allkiri" ja sarnased mõisted).¹³³

Käesolevas artiklis toodud põhimõte sisaldub Võlaõigusseaduse §-s 672 ja agendidirektiivi Artiklis 13. Eesti õiguse seisukohalt on käesolevas artiklis toodud dokumendi näol tegemist kinnituskirjaga VÕS §32 mõistes ning seega rakendub selles artiklis toodud kinnituskirja üldine regulatsioon, mh: kinnituskirjas toodud tingimused muutuvad lepingu tingimusteks kui need ei erine oluliselt varem kokku lepitudest või täiendavad neid ebaoluliselt, ning teine pool ei vasta viivitamata, et ta ei ole nendega nõus.¹³⁴

Hoolimata agendilepingu vormivabadusest on autori hinnangul kirjaliku vormi kasutamine mõlema poole huvides, sest pooltele lepingust tulenevate kohustuste täitmine nõuab praktikas kirjaliku vormi kasutamist. Näiteks agendisuhte keskse kohustuse - teavituskohustuse - täitmine võiks suulises vormis osutada poolte jaoks ebamõistlikult koormavaks (n. agendi teavitamine teenitud agenditasust, käsundiandja juhiste edastamise kohustus, käsundiandja teavitamine sõlmitud lepingutest ja nende tingimustest jne).

¹³⁰ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 179 kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 14.04.13

¹³¹ HGB §85 (Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-6)

¹³² Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2334

¹³³ Ibid lk 2335

¹³⁴ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 125

3. KOMMERTSAGENDI KOHUSTUSED

Euroopa lepinguõiguse ühtse tugiraamistiku projektis on agendi kohustused jaotatud nelja artiklisse mis käsitlevad:

- kohustust sõlmida ja/või vahendada lepinguid
- kohustust järgida käsundiandja juhiseid
- informeerimiskohustust
- arvepidamise kohustust

Anglo - Ameerika õigussüsteemis tavatsetakse eraldi välja tuua ka loetelu agendi erilisest usaldusseisundist tingitud kohustustest, mis muuhulgas sisaldavad kohustust mitte võtta altkäemaksu, mitte delegeerida oma kohustusi, mitte ära kasutada oma positsiooni jne.¹³⁵

Agendi erilise usaldusseisundi rõhutamine common - law's on tingitud ennekõike asjaolust, et nende agendi mõiste sarnaneb Kontinentaal-Euroopa õiguses käsundisaaja mõistele, st agendi mõiste alla mahub ka näiteks advokaat. Eesti õiguses leiab lojaalsuskohustuse VÕS käsunduslepingu osast.¹³⁶

Ühtse tugiraamistiku kommertsagendi peatüki (Book IV, Part E, Chapter III) rakendusala määratud järgmiselt: sätestatu rakendub lepingutele, mille alusel üks pool, kommertsagent, kohustub püsivalt ja iseseisvalt vahendama või sõlmima lepinguid teise poole, käsundiandja, huvides ja käsundiandja kohustub talle maksma selle eest tasu.¹³⁷

Agendi kui iseseisva ettevõtja kontseptsiooni aluseks Eesti õiguses on Saksa kaubanduskoodeks ja Euroopa Liidu direktiiv (86/653/EMÜ). Agendi kohustus järgida käsundiandja juhiseid ei vähenda tema iseseisvust ettevõtjana. Kommertsagendiks võib olla nii juriidiline kui füüsiline isik. Käesolevas artiklis toodud regulatsiooni võib asjakohaste muudatustega rakendada ka komisjonilepingutele, võttes arvesse, et komisjonär ei tegutse käsundiandja vaid enda nimel.

Kui käsundiandja planeerib teatud piirkonnas äritegevust alustada, siis on kommertsagendi palkamine tema jaoks parim võimalus maandada riske mis kaasnevad uuele turule sisenemisega: agent tunneb reeglina kohalikke olusid ja hindab turusituatsiooni adekvaatselt, lisaks tegutseb ta iseseisvalt.¹³⁸

¹³⁵ Munday. R.J.C. Agency: law and principles. Oxford University Press 2010, lk 157 jj.

¹³⁶ VÕS §620 lg 1

¹³⁷ Draft Common Frame of ... lk 352

¹³⁸ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2336

Tugiraamistiku käsunduslepingute osas D (Part D Mandate) toodud regulatsioon rakendub ulatuses mis ei ole vastuolus käesolevas osas (E) tooduga (IV.E-1:201 (Priority rules)).

Erandkorras võib konkurentsioigus mõjutada ka agendilepingu kehtivust. Euroopa Komisjon on deklareerinud, et Artikkel 81 (1) EC võib olla rakendatav sellistele agendilepingutele kus agent kannab käsundiandja mõjutusel olulist finants- ja äririski, nn mittetõeliste lepingutele.¹³⁹

3.1. Lepingute sõlmimine ja vahendamine

Lepingute sõlmimine ja vahendamine on kommertsagendi põhikohustuseks, ülejäänud peatükis 3 toodud kohustusi võib nimetada kõrvalkohustusteks. DCFR-s on see kohustus toodud järgmises sõnastuses:

Kommertsagent peab tegema mõistlikke pingutusi selle nimel, et pidada läbirääkimisi lepingute sõlmimiseks käsundiandja nimel ning sõlmida lepinguid oma volitatuste piirides. (IV. E. – 3:201: Negotiate and conclude contracts)¹⁴⁰

Agendileping loetakse nõuetekohaselt täidetuks kui agent on teinud mõistlikke pingutusi lepingute sõlmimiseks või vahendamiseks. Agendileping on vaadeldav käsunduslepingu ühe alaliigina vaatamata sellele, et agenditasu nõue sõltub lepingu täitmise edukusest.¹⁴¹ "Mõistliku pingutuse standard" ei ole praktilistel põhjustel erinevate agendilepingute puhul sama: käsundiandja võib lähtuvalt oma ootustest esindaja maine ja kogemuste suhtes nõuda kommertsagendilt suuremat või väiksemat aktiivsust, või näiteks sõltub kommertsagendilt oodatava aktiivsuse tase agendilepingus sätestatud nõuetest. Mõistlikkuse üle DCFR kontekstis saab otsustada kriteeriumite alusel mis on toodud artiklis I.-1:104 (Reasonableness).

Saksa õiguses nimetatakse agendi põhikohustust tinglikult "kohustuseks olla aktiivne" ja selle kohustuse rikkumine agendi poolt võib kaasa tuua kahjunõude käsundiandja poolt või anda aluse lepingu ülesütlemiseks.¹⁴²

Kui kommertsagent ei ületa esindusõiguse piire ja näitab käsundiandja nimel tegutsedes üles mõistlikku hoolt, siis ei tekki kommertsagendile kohustusi suhetes klientidega ega ka

¹³⁹ Ibid lk 2338

¹⁴⁰ Draft Common Frame of ... lk 352

¹⁴¹ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 120

¹⁴² Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-10

vastupidi. Kommertsagent võib siiski olla vastutav otseselt käsundiandja ees, kui ta eirab käsundiandjalt saadud põhjendatud juhiseid (IV.E.-3:202 (Instructions)). Pelgalt läbirääkimised ei loo õigussuhet käsundiandja ja potentsiaalse kliendi vahel - see tekib lepingu sõlmimisega.

DCFR tõlgenduse järgi võib käsundiandja agendile tasuda tema poolt sõlmitud või vahendatud lepingute eest regulaarsete maksetena või tulemustasuna, VÕS-i agendilepingu regulatsioonis ja selle kommentaarides viidet püsivatele maksetele ei ole.

Kui agendil on õigus ja kohustus lepinguid sõlmida, peab ta ühtlasi tegelema klientide kaebustega nende toodete kohta, mis on müügilepingu objektiks - see kohustus on DCFR-s toodud vaid käesoleva artikli kommentaarides, tugiraamistiku enda tekstis see puudub. Küll aga on see kohustus kirja pandud agendi volituse erisusi reguleerivas VÕS §-s 676. Lisaks on VÕS sama paragrahvi lõikes 3 on toodud tingimus, et agendil on õigus käsundiandja nimel rahalisi makseid vastu võtta vaid juhul kui selles on eraldi kirjalikult kokku lepitud. DCFR autorid on ka selle põhimõtte tugiraamistiku tekstist välja jätnud ja piirdunud mainimisega vaid käesoleva artikli kommentaaride tasemel. Võlaõigusseaduse agendi volituste erisusi käsitleva paragrahvi 676 koostamisel on eeskuju võetud Saksa kaubanduskoodeksist (Handelsgesetzbuch).¹⁴³ "Agendidirektiivis" puuduvad samuti agendi volituse erisusi reguleerivad sätted.

3.2. Käsundiandja juhiste järgimine

Agent peab järgima käsundiandja antud juhiseid, mis on sisu ja olemust arvestades mõistlikud. Samas ei tohi käsundiandja kunagi oluliselt piirata agendi iseseisvust - agent peab saama planeerida oma tegevust kui iseseisev ettevõtja. Kohustus on "mõlemapoolselt kaitsev": agent ei ole kohustatud täitma käsundiandja ebamõistlikke juhiseid ning ühtlasi seatakse sellega piir agendi tegevusse sekkumisele.

Kommertsagent peab järgima käsundiandja mõistlikke juhiseid kui need ei mõjuta oluliselt agendi iseseisvust (IV. E. – 3:202: Instructions).¹⁴⁴

Tavapäraselt on käsundiandjal omad tingimused hindade, tootmise- ja tarnetähtaegade, maksetähtaegade ja kliendi kaebuste lahendamise kohta. Eelnimetatud tingimuste edastamist agendile peetakse mõistlikuks juhiseks.

¹⁴³ HGB §91, §55, §91a

¹⁴⁴ Draft Common Frame of ... lk 352

Käsundiandjal on õigus anda agendile juhiseid ja nõuda tegevusaruannete esitamist kindlas vormis kindlate ajavahemike tagant.¹⁴⁵ Agendilt eeldatakse õiguspäraste juhiste täitmist, st põhjendatud ja seaduslike juhiste täitmist.¹⁴⁶ Ühtlasi tähendab juhiste järgimine ka kohustust mitte ületada oma esindusõiguse piire.¹⁴⁷

Võlaõigusseaduses on toodud põhimõtted juhiste järgimise kohta käsunduslepingu peatükis.¹⁴⁸ Tulenevalt VÕS § 621-st ei või käsundiandja anda üksikasjalikke juhiseid käsundi täitmise viisi ega tingimuste suhtes kui käsundisaaja peab käsundi täitma oma erialastele teadmistele või võimetele tuginedes.

Üldjuhul kvalifitseerub juhistest mitte kinnipidamine agendipoolse kohustuste rikkumisena, erandiks on olukord kui juhistest kinnipidamisega kaasneks käsundiandjale ilmselt ebasoodus tagajärg. Sellisel puhul on käsundisaajal keelatud käsundiandja juhiseid enne järgida kui ta on juhtinud käsundisaaja tähelepanu ebasoodsatele tagajärgedele ja käsundiandja ei muuda oma juhist.¹⁴⁹ Kui aga käsundisaaja soovib käsundiandja juhiseid kõrvale kalduda, siis võib ta seda teha alles peale käsundiandja nõusoleku saamist, v.a. juhul kui viivitusega kaasneks käsundiandjale ilmselt ebasoodus tagajärg ja kui asjaoludest tulenevalt võib eeldada, et käsundiandja kiidab kõrvalekaldumise heaks (VÕS §628 lg2).

Sarnaselt VÕS-ga sisaldub üldine käsundiandja juhiseid käsitlev regulatsioon DCFR käsunduslepingu osas, artiklis IV. D. – 4:101,¹⁵⁰ ning see sisaldab VÕS §-ga 621 samu põhimõtteid.

3.3. Käsundiandja informeerimine

Bakalaureusetöös on eelnevalt kinnitust leidnud, et poolte informeerimiskohustus on agendisuhte üks kesksemaid kohustusi. Kui punktis 2.1. käsitlesime poolte üldist informeerimiskohustust lepinguliste läbirääkimiste jooksul ja lepingu kestel, siis käesolev artikkel (IV.E.-3:203) kohustab konkreetset agent informeerima käsundiandjat asjaoludest, mis on viimasele vajalikud tema lepinguliste kohustuste täitmiseks. Artiklis toodud loetelu informatsiooni erinevate liikide kohta pole ammendav.¹⁵¹

¹⁴⁵ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-10

¹⁴⁶ Munday. R.J.C. Agency: law and principles. Oxford University Press 2010. Lk 151

¹⁴⁷ Chuah C.T. Law of international trade. Sweet & Maxwell, 2001, London. Lk 46

¹⁴⁸ VÕS ptk 35

¹⁴⁹ VÕS §621 lg3

¹⁵⁰ Draft Common Frame of ... lk 352

¹⁵¹ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2344

Kohustus informeerida tähendab kommertsagendi jaoks ennekõike seda, et käsundiandjat varustatakse infoga, mis puudutab:

- (a) läbiräägitud ja sõlmitud lepinguid,
- (b) turusituatsiooni,
- (c) klientide maksevõimet ja muid iseloomustavaid omadusi.¹⁵²

Üldjuhul ei võta käsundiandja koos agendiga osa lepingulistest läbirääkimistest, seega puudub tal näiteks võimalus hinnata kliendi maksevõimet või usaldusväärsust. Et otsustada, kas sõlmida konkreetne leping või mitte peab ta aga teadma, mis mahus ja millistel tingimustel tema tooteid on pakutud. Hinnang turusituatsioonile annab käsundiandjale võimaluse otsustada, kas agendilepingu jätkamine on talle majanduslikult põhjendatud. Saksa õiguskirjanduses tõstetakse esile asjaolu, et nõuded agendi informeerimiskohustuse kohasele täitmisele on tavapärasest kõrgemad olukorras kus käsundiandja toodete müügiimaht langeb.¹⁵³

Informeerimiskohustus ei ole agendile ebamõistlikult koormav sest agent peab edastama infot, mis on talle lisakulutusi tegemata kättesaadav. Eeldatakse, et informatsiooni õigsuse tagamiseks näeb agent mõistlikul määral vaeva. Tema enda tegevusi puudutava info osas on hoolsuskohustus üldjuhul suurem kui muu info suhtes. DCFR kommentaaridele tuginedes tuleb kommertsagendil lisaks artiklis loetletud infole edasi anda ka kolmandate poolte kaebused, mis on jõudnud agendini või millest ta on teadlikuks saanud, samuti klientide erisoovidest toodete osas. Turusituatsioonist informeerimine tähendab kommertsagendile muuhulgas info edastamist klientide soovide ja ettepanekute kohta, hinnamuutuste ning konkurentsituatsiooni muutuste kohta agendi tegevuspiirkonnas.¹⁵⁴

Klientide maksevõime kohta info andmise kohustus ei tähenda, et kommertsagent peaks käsundiandja valdusesse andma kogu kliente puudutava info - selle jagamine käsundiandjaga ei ole talle kohustuslik.

Nii VÕS-s kui nn agendidirektiivis on informeerimiskohustus toodud mõlema õigusakti lepingpoolte kohustusi käsitlevates osades ja üldisemas vormis, VÕS §673 lg 1: agent peab käsundiandjale viivitamata teatama igast omapoolsest lepingu vahendamisest ja sõlmimisest,

¹⁵² Ibid lk 352

¹⁵³ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-10

¹⁵⁴ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2344

samuti muudest käsundiandja huvide järgimiseks olulistest asjaoludest.¹⁵⁵ Käsunduslepingute osas §624 lg 1 täiendab, et käsundisaaja peab teatama käsundiandjale kõigist käsundi täitmisega seotud olulistest asjaoludest, eelkõige nendest, mis võivad ajendada käsundiandjat juhist muutma. Direktiivis on agendi informeerimiskohustus toodud artiklis 3: agent on kohustatud edastama oma esindatavale kogu tema valduses oleva vajaliku informatsiooni.¹⁵⁶

DCFR kommenteeritavas artiklis toodud regulatsioon jaguneb Võlaõigusseaduse kahe peatüki vahel (35 ja 38) ja VÕS-s puudub näidisloetelu informatsioonist mille edastamine on käsundiandja jaoks hädavajalik. Agendilepingu poolte huvides on informeerimiskohustus lepingus täpsemalt lahti kirjutada (agendilepingu suuline vorm on selleks ebasobiv).

3.4. Aruandlus käsundiandjale (raamatupidamise kohustus)

Agent on kohustatud pidama korralikku arvestust kõigi agendilepingu alusel toimunud tehingute üle ja esitama käsundiandjale need agendilepingus kokkulepitud korra alusel või viimase nõudmisel.¹⁵⁷ Agendil on õigus võtta käsundiandja nimel klientidelt rahalisi makseid (VÕS §673 lg 3, DCFR IV. E. – 3:201, HGB §55 lg 2, 3) ning selle raha üle peab olema tagatud korrektne arvestus. Põhjendatud kahtluste korral agendi arvepidamise korrektsuses (näiteks saab ta puudulikku või valet informatsiooni agendilt vms) on tal õigus nõuda agendi raamatupidamise kontrollimist.

Ühtses tugiraamistikus on agendi kohustus pidada korralikku raamatupidamist toodud artiklis IV. E. – 3:204: Accounting:

- (1) Kommertsagent peab pidama korralikku arvestust lepingute kohta mida ta on käsundiandja nimel läbi rääkinud või sõlminud.
- (2) Kui agent esindab rohkem kui ühte käsundiandjat siis peab ta arvestust pidama iga käsundiandja kohta eraldi.
- (3) Kui käsundiandjal on olulisi põhjuseid kahelda agendi arvepidamise korrektsuses, siis peab agent lubama käsundiandja taotluse alusel sõltumatul audiitoril kontrollida oma raamatupidamist. Kontrollimisega seonduvad kulud katab käsundiandja.¹⁵⁸

¹⁵⁵ VÕS §673 lg1

¹⁵⁶ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 178 kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 16.04.13

¹⁵⁷ Schmitthoff, C.M. Schmitthoff's export trade: the law and practice of international trade. 9th ed. London : Sweet & Maxwell, 1993. Lk 287

¹⁵⁸ Draft Common Frame of ... lk 352

Korrektne arvepidamine on ka agendi enda huvides, sest ilma selleta ei suuda ta kohaselt täita näiteks oma informeerimiskohustust, ühtlasi puudub tal ülevaade välja teenitud agenditasust. Võib öelda, et raamatupidamise kohustus on üks agendi üldise informeerimiskohutuse väljendumise vorme.

Kui käsundiandja süüdistab agenti kohustuste mittetäitmisel ja ütleb sellele tuginedes agendilepingu üles, siis ilma korraliku arvepidamiseta pole agendil võimalust käsundiandja väiteid ümber lükata. Üldjuhul on agendi arvepidamine korrektne, kui ta peab eraldi arvestust kõigi klientide kohta ning neilt vastuvõetud rahalised maksed kajastuvad agendi raamatupidamises. Samuti on nõutud, et agendil oleks täpne arvestus kõigi käsundiandja kaupade kohta mida ta valdab. Kui agent töötab mitme käsundiandja heaks, siis peab ta igaühe kohta eraldi arvestust ja kontrollimisel ei ole ta kohustatud avaldama andmeid teiste käsundiandjate kohta¹⁵⁹

Erinevalt ühtse tugiraamistiku regulatsioonist puudub Võlaõigusseaduses säte, mis kohustaks agente korraliku arvepidamisega tegelema. Samas pole selleks otsest vajadust Võlaõigusseaduses, sest valdkonda reguleerib Raamatupidamise seadus¹⁶⁰ ning kõik ettevõtjad on raamatupidamiskohuslased. Kuna VÕS-s puudub agenti raamatupidamisega tegelema kohustav säte on vastavalt jäänud käsitlemata käsundiandja õigus nõuda põhjendatud kahtluse korral agendi raamatupidamise auditeerimist. Autori hinnangul ei ole sellise regulatsiooni puudumine aga tsiviilkäibes probleemiks, sest agendil on õigus käsundiandja nimel rahalisi makseid vastu võtta üksnes juhul kui selles on eraldi kokku lepitud, ning eksides raha edastamisel on agendi poolt tegemist kohustuse rikkumisega VÕS §100 mõistes. Käsundiandja on tavaliselt agendiga võrreldes tugevamal positsioonil ning tema käsutuses on piisavalt õiguskaitsevahendeid agendi "korrale kutsumiseks".

¹⁵⁹ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2348

¹⁶⁰ RT I 2002, 102, 600; vm RT I, 25.05.2012, 16

4. KÄSUNDIANDJA KOHUSTUSED

4.1. Agenditasu arvestamine ja maksmine

Kui agendipoolseks põhikohustuseks on vahendada ja sõlmida käsundiandja nimel lepinguid siis käsundiandja poolse põhikohustusena vastab sellele tasu maksmise kohustus. Üldises õiguses tuntakse kolme käsundiandja kohustust: tasu maksmise kohustus, agendi kulutuste hüvitamise kohustus, agenditasu arvestamise kohustus.¹⁶¹ DCFR-i agenditasu puudutav regulatsioon sisaldub kuues artiklis ning need kirjeldavad:

- agenditasu maksmist lepingu kestel
- agenditasu maksmist peale lepingu lõppemist
- kommertsagentide konkureerivaid tasunõudeid
- agenditasu maksmise tähtpäeva määramist
- agenditasu välistavaid asjaolusid
- mida nimetatakse agenditasuks

Läbivaks põhimõtteks nii common law kui Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemiga maade õiguses on põhimõte, et kui agendi tasus ei ole kokku lepitud, siis määratakse talle tasu *quantum meruit*¹⁶² põhimõtte baasil. Ehk teisisõnu - kui lepingus ei ole tasunõuet välistatud, siis on kohtud valmis tasu määrama.¹⁶³

Agenditasu maksmine lepingu kestel

Agendi põhiline tasustamine toimub agenditasuna, mida arvestatakse fikseeritud protsendina tema poolt vahendatud või sõlmitud lepingute hinnast. Samas on pooltel õigus kokku leppida ka muid tasustamise viise, sh ka fikseeritud summadena.¹⁶⁴ Ühtses tugiraamistikus kasutatakse agenditasu üldmõistena "remuneration" - see on tasu, mis sõltub vahendatavate või sõlmitavate lepingute arvust või väärtusest.

Agenditasu maksmise eeldusi lepingu kestel reguleerib tugiraamistikus artikkel IV. E. – 3:301: Commission during the agency:

(1) Kommertsagent on õigustatud saama tasu iga agendilepingu jooksul kliendiga sõlmitud lepingu eest kui:

(a) leping on sõlmitud

(i) agendi tegevuse tulemusel

¹⁶¹ Barnes A.J, Dworkin T.M jt. Law for Business. Fourth edition. Boston 1991. Lk 345

¹⁶² *quantum meruit* - vabas tõlkes: vastavalt teenetele

¹⁶³ Munday. R.J.C. Agency: law and principles. Oxford University Press 2010, lk 192

¹⁶⁴ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-13

- (ii) kolmandate osapooltega kes on eelnevalt olnud agendi klientideks sarnastes tehingutes; või
 - (iii) klientidega kes kuuluvad tema piirkonda või klientide ringi
- (b) ning ühtlasi
- (i) käsundiandja on või peab olema agendi sõlmitud lepingust tulenevad kohustused täitnud; või
 - (ii) klient on agendilepingust temale tulenevad kohustused täitnud või põhjendatult keeldunud nende täitmisest.
- (2) Pooled ei või käesolevas artiklis sätestatust kõrvale kalduda agendi kahjuks (v.a paragrahvis (1) (b) (ii)).¹⁶⁵

Agendisuhtele on iseloomulik, et peamise osa tulust teenib agent vahendustasuna. Agendi tasunõue muutub sissenõutavaks kui tema poolt sõlmitud lepingust tulenevad kohustused on täidetud (või peaksid seda olema), samas ei ole pooltel keelatud kokku leppida ka agendi suhtes soodsamates tingimustes: näiteks tekib agendil õigus tasule kohe peale lepingu sõlmimist. Agendi tasunõue muutub sissenõutavaks aga hiljemalt siis, kui klient on oma lepingust tulenevad kohustused täitnud või nende täitmisest põhjendatult keeldunud.

Agendil on õigus agenditasule ka juhul, kui käsundiandja lepingut ei täida ja see toimub käsundiandjast tuleneva asjaolu tõttu (VÕS §679 lg 5). Eelnev tähendab, et agenditasu nõude tekkimine on välistatud vaid juhul kui käsundiandja jättis lepingu täitmata vääramatu jõu tõttu. Tõendamise seisukohalt on oluline silmas pidada, et tasu lg 5 alusel nõudes peab agent tõendama nii täitmata jätmist kui selle tingitust käsundiandjast tulenevast asjaolust.¹⁶⁶

Tulemuspõhine tasu tagab agendi ja käsundiandja huvide ühtsuse - mõlema majanduslikes huvides on võimalikult suure hulga lepingute sõlmimine.¹⁶⁷ Käsundiandja ei tohi ühepoolset muuta agenditasu arvestamise määra ega meetodit. Kui agent ei ole arvestuse muutmisea nõus, siis tuleb käsundiandjal saata lepingu ülesütlemise teade ja teha ettepanek uue lepingu sõlmimiseks uutel tingimustel.¹⁶⁸

Artiklis toodud regulatsioon tagab kaitse agendile juhtudeks kui käsundiandja sõlmib agendi piirkonnas asuva kliendiga lepingu ilma agendi osaluseta. Sellisel puhul ei oma tähtsust, kas

¹⁶⁵ Draft Common Frame of ... lk 353

¹⁶⁶ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 138

¹⁶⁷ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2350

¹⁶⁸ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-18

leping on sõlmitud agendi tegevuse tulemusel või kas klient kuulub agendi klientide ringi - agendil on õigus tasule igal juhul. Üldjuhul tähendab agendi tegevuse piiritlemine teatud piirkonnaga kohustust mitte tegutseda teistes piirkondades. Selle piirangu kompenseerimiseks ongi p-s (1) (a) (iii) toodud regulatsioon. Kohtuasjas C-104/95 asus Euroopa Ühenduse Kohus agendidirektiivi artikli 7 lõiget 2¹⁶⁹ tõlgendades seisukohale, et juriidiline isik loetakse agendi piirkonna klientide hulka tingimusel, et tema tegelik äritegevus toimub selles piirkonnas. Samuti leidis kohus, et kui ettevõtja tegutseb mitme agendi piirkonnas, siis ei tohi kõnealuse sätte tõlgendus viia selleni, et käsundiandja peab ühe ja sama lepingu alusel maksma tasu mitmele agendile.¹⁷⁰

Agent on õigustatud saama tasu üksnes juhul kui tema toodud klient on valmis ja võimeline lepingut sõlmima,¹⁷¹ seega paragrahv (1) (b) (ii) motiveerib agentu sõlmima lepinguid usaldusväärsete klientidega.

Tasunõude tekkimiseks eeldatakse temalt aktiivset tegevust käsundiandja huvides - lihtsalt potentsiaalse kliendi nime mainimisest ei piisa, agendi roll lepinguni jõudmises peab olema selgelt identifitseeritav.

DCFR-i regulatsioon ei anna juhiseid agenditasu suuruse ega arvustusmeetodite kohta - see jääb poolte kokku leppida. Kui agendilepingus pole tasu osas kokku lepitud, siis ei tähenda see et leping oleks kehtetu või tasu ei tuleks maksta. Sellistel puhkudel juhendatakse artiklis II. - 9:104 Hinna määramine (Determination of price) sätestatud reeglistikust ja makstakse tavaline ja/või mõistlik tasu. Meiega sarnase õiguskorraga riikides tuginevad kohutud reeglina vaidluse korral agenditasu määra üle kohalike kaubanduskodade ekspertide hinnangutele.¹⁷² Riigikohus on käsunduslepingu alusel makstava vahendustasu osas andnud juhiseid otsuses 3-2-1-44-04 ning märkinud muuhulgas, et "kohalik tavaline maaklertasu on vaid üks kriteerium, mille alusel maaklertasu mõistlikkust hinnata".¹⁷³

¹⁶⁹ Artikkel 7, lõige 2 Euroopa Ühenduse direktiivis 86/653/EMÜ, lk 178:

Samuti on kaubandusagendil õigus saada vahendustasu tehingutelt, mis on sõlmitud agendilepingus sätestatud ajavahemiku jooksul:

- kui talle on antud konkreetne geograafiline piirkond või klientide rühm,
- kui tal on ainuõigus konkreetsele geograafilisele piirkonnale või klientide rühmale ja tehing on sõlmitud selle piirkonna või sellesse rühma kuuluva kliendiga.

¹⁷⁰ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 135

¹⁷¹ Schmitthoff, C.M. Schmitthoff's export trade: the law and practice of international trade. 9th ed. London : Sweet & Maxwell, 1993. Lk 288

¹⁷² Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-18

¹⁷³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-44-04. 13.04.2004

Agenditasu maksmine peale agendilepingu lõppemist.

Common Law õigussüsteemiga maades ei tunta agenditasu maksmist peale lepingu lõppu.¹⁷⁴

Ka lepingu täitmisega seonduvad kulud kuuluvad käsundiandja poolt hüvitamisele vaid juhul kui selles on lepingus otseselt kokku lepitud.¹⁷⁵

DCFR artikkel IV. E. – 3:302: (Commission after the agency has ended) sätestab agendi õiguse tasule ka peale agendilepingu lõppu juhul, kui lepingu sündimist võib pidada agendi töö viljaks:

(1) Agendil on õigus agenditasule ka peale agendilepingu lõppemist, kui:

(a) kas

(i) ta on lepingu vahendanud või selle sõlmimise niimoodi ette valmistanud, et selle sõlmimist võib suuremas osas vaadelda kui tema tegevuse tulemust ning leping on sõlmitud mõistliku aja jooksul peale agendilepingu lõppemist; või

(ii) tal on tasunõue artikli IV.E. - 3:301 (Agenditasu maksmine) alusel tasu saamiseks lepingute eest mille puhul enne agendilepingu lõppemist on agendini või käsundiandjani jõudnud leppepakkumus lepingu sõlmimiseks: ja

(b) kas

(i) käsundiandja on täitnud või peab täitma talle kliendiga sõlmitud lepingust tulenevad kohustused; või

(ii) klient on täitnud talle lepingust tulenevad kohustused või nende täitmisest põhjendatult keeldunud

(2) Pooled ei või artiklis toodust agendi kahjuks kõrvale kalduda v. a § (1) (b) (ii) osas.¹⁷⁶

Kuigi artiklis on toodud agendi õigus saada tasu ka peale agendilepingu lõppemist, ei tähenda see, et selline õigus jääks talle igavesti - regulatsiooni eesmärgiks on tagada agendi huvide õiglane kaitse piiratud ajavahemiku jooksul peale agendilepingu lõppemist nn. üleminekuperioodiks. Pooltel oleks mõistlik agendilepingus täpselt kokku leppida ajavahemik mille jooksul agendi tasunõue käeoleva artikli alusel kehtib, kuid üldjuhul ei peeta mõistlikuks perioodiks pikemat ajavahemikku kui 6 kuud (DCFR kommentaarid).

Tasunõude tekkimiseks on kaks eeldust. Esiteks, tasu saamiseks peale lepingu lõppemist ei piisa agendil tõestamisest, et ta olnud osaline lepingu ettevalmistamises, vaid lepinguni

¹⁷⁴ Barnes A.J, Dworkin T.M jt. Law for Business. Fourth edition. Boston 1991. lk 345.

¹⁷⁵ Schmitthoff, C.M. Schmitthoff's export trade: the law and practice of international trade. 9th ed. London : Sweet & Maxwell, 1993. Lk 289

¹⁷⁶ Draft Common Frame of ... lk 353

jõudmine peab olema otsesel tema pingutuste vili. Võlaõigusseaduse kommentaarid täpsustavad, et antud situatsioonis tuleb hinnangu andmiseks võrrelda agendi tegevust muude asjaoludega mis viisid lepingu sõlmimiseni.¹⁷⁷

Tasunõude tekkimise teiseks tingimuseks on, et pooled täidavad lepingust tulenevad tingimused kohaselt. Kui mõlemad tingimused on täidetud ja agendil on õigus tasule, siis ei toimu selle väljamaksmine koheselt vaid artiklis IV. E. - 3:304 (Agenditasu maksmise tähtpäev) toodud regulatsiooni alusel.¹⁷⁸ Käesolev artikkel rakendub sõltumata sellest mis põhjusel on agendileping lõppenud (isegi kui see on üles öeldud mittekohase täitmise tõttu).

Õigus agenditasule peale lepingu lõppemist ei oma kumuleerivat efekti agendi lahkumishüvitisega - neid kahte ei saa rakendada üheaegselt. Samas pole keelatud rakenda käeolevas artiklis toodud tasunõuet üheaegselt agendi kahjunõudega artikli IV. E. - 2:303 (Etteteatamistähtaega mitte järgivast ülesütlemisest tekkiv kahju). Käesolevas artiklis sätestatust ei tohi agendi kahjuks kõrvale kalduda, v.a. paragrahvis (1) (b) (ii) toodust.

Võlaõigusseaduses on käesolevas artiklis toodu reguleerimist leidnud § 678 lõikes 3 ja agendidirektiivis artiklis 8. VÕS ja DCFR regulatsioonis puuduvad sisulised erinevused, vormiliselt on artikli osa (b) eeldused toodud VÕS eraldi paragrahvis 679.

Kommertsagentide konkureerivad tasunõuded

Kommertsagendi õigus agenditasule võib olla piiratud, kui samale tasule pretendeerib eelmine agent. DCFR vastava regulatsiooni eesmärgiks on kaitsta selle agendi huvisid kes on lepingu ettevalmistamisesse kliendiga kõige rohkem panustanud. Kui agent, kelle leping on lõppenud, suudab tõendada, et lepingu sõlmimine kliendiga on just tema töö tulemus ning nimetatud leping kliendiga sõlmiti mõistliku aja jooksul peale agendilepingu lõppu, siis üldjuhul on agendil õigus agenditasule. Loomulikult tuleb silmas pidada, et tasu maksmine toimub artiklis IV. E. - 3:302 (Agenditasu maksmine peale lepingu lõppemist) toodud regulatsioonile toetudes, mh mõistliku ajavahemiku jooksul peale agendilepingu lõppemist.¹⁷⁹

DCFR-s on konkureerivad tasunõuded reguleeritud artiklis: IV. E. – 3:303: (Conflicting entitlements of successive agents):

¹⁷⁷ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 136

¹⁷⁸ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2355

¹⁷⁹ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2358

Kommertsagendil ei ole õigust saada tasu artikli IV.E. - 3:301 (Agenditasu maksmine lepingu kestel) alusel kui eelmisel agendil on sellele tasule nõue artiklist IV.E - 3:301 (Agenditasu peale lepingu lõppemist) tulenevalt, või kui see on asjaolusid arvestades õiglane, siis jagatakse tasu kahe agendi vahel.¹⁸⁰ Artiklis sätestatu kaitseb ühtlasi ka käsundiandja huvisid - ta pole kohustatud maksma tasu ühe lepingu sõlmimise eest kaks korda.

Võlaõigusseaduses on käesolevas artiklis sätestatu reguleeritud §678 lõikes 4, agendidirektiivis artiklis 9.¹⁸¹ Analüüsitava dokumentide regulatsioonides puuduvad sisulised erinevused konkureerivate tasunõuete sätestamisel.

Agenditasu maksmise tähtpäev

Artikkel seab miinimumnõuded tasu maksmise sagedusele - pooled võivad kokku leppida ka näiteks tasu maksmises tihemini ja/või regulaarselt Kui tasu arvestusperioodiks on 3 kuud, siis üldjuhul langeb tasumise aeg kokku ajaga millal käsundiandja on kohustatud agendile andma ülevaate arvestatud agenditasust vastavalt artiklile IV. E. - 3:310.

Kuna agendisuhtele on iseloomulik, et see on tulemusele orienteeritud koostöö, siis tihti võib esineda olukordi kus agendil ei tekki tasunõuet lepingu järgi enne kui klient on oma maksekohutused käsundiandja ees täielikult täitnud. Saksa õiguses kehtib põhimõte, et sellisel juhul on agent õigustatud nõudma ettemaksu mõistlikus ulatuses agenditasust ja käsundiandja peab selle maksma mitte hiljem kui käsundiandja kohustuste täitmisele kuule järgneva kuu viimasel päeval.¹⁸²

(1) Käsundiandja peab maksma agendile agenditasu mitte hiljem kui agenditasu arvestuse aluseks olevale kvartalile järgneva kuu viimasel päeval.

(2) Käesolevas artiklis sätestatust ei tohi agendi kahjuks kõrvale kalduda (IV. E. – 3:304 When commission is to be paid)¹⁸³

Tasunõude realiseerimiseks saab kasutada kõiki rahalise kohustuse täitmise puhul kasutatavaid õiguskaitsevahendeid, tasunõue muutub sissenõutavaks artikli paragrahvis (1) toodud tähtpäeva saabumisel.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Draft Common Frame of ... lk 354

¹⁸¹ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 179 kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 17.04.13

¹⁸² Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-16

¹⁸³ Draft Common Frame of ... lk 354

¹⁸⁴ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2360

Agenditasu maksmise aega - st sissenõutavuse tingimusi - reguleerib VÕS-s §679 lg 6 ning selle kohaldamise eelduseks on omakorda §682 lõike 1 ja 2 tõlgendamine nende koosmõjus. §682 lõiked 1 ja 2 sätestavad, et käsundiandjal tuleb koostada agenditasu arvestus igakuiselt ning, et poole kokkuleppel võib arvestusajavahemikku pikendada kuni kolme kuuni. Arvestus tuleb agendile esitada hiljemalt arvestusajavahemikule järgneva kuu viimasel päeval - sellest hetkest muutub sissenõutavaks agenditasu.¹⁸⁵

Seega on nii DCFR kui VÕS regulatsioon kooskõlas agendidirektiivi vastava osaga: vahendustasu makstakse hiljemalt vahendustasu saamiseõiguse tekkimise kvartalile järgneva kuu viimasel päeval.¹⁸⁶

Agenditasu nõuet välistavad asjaolud

Üldjuhul on agendil alati õigus agenditasule kui leping kliendiga on sõlmitud tema töö tulemusel (vt. IV. E. – 3:301: Agenditasu maksmine lepingu kestel ja IV. E. – 3:302: Agenditasu maksmine peale agendilepingu lõppemist), samas aga võivad agendilepingu pooled kokku leppida, et selline õiguse ei kehti juhul, kui klient jätab lepingust tulenevad kohustused täitmata. Agendi ülesandeks tema hoolsuskohustusest tulenevalt on leida käsundiandjale kliendid kes suudavad lepingut täita.

(1) Lepingu tingimus millega välistatakse agendi õigus saada agenditasu kliendiga sõlmitud lepingute eest on kehtiv ainult juhul, kui kliendi lepingust tulenevad kohustused jäävad täitmata käsundiandjast sõltumatu asjaolu tõttu.

(2) Kui agent on saanud tasu alusetult, siis peab ta selle käsundiandjale tagastama.

(3) Käesolevas artiklis sätestatust ei tohi agendi kahjuks kõrvale kalduda v.a paragrahvist (1) (IV. E. – 3:305: Entitlement to commission extinguished).¹⁸⁷

Pole õiglane sundida käsundiandjat maksma tasu agendile lepingute eest mida teine pool ei täida - sellisel puhul on agendil kohustus käsundiandjale eelnevalt väljamakstud tasu tagastada. Kui aga klient keeldub omapoolseid kohustusi käsundiandjast tuleneval põhjusel, siis on agendil õigus tasule igal juhul (§ (1) ja (3)).

Artiklis toodud reegel ei rakendu mitte ainult juhul kui klient jätab käsundiandjast sõltumatul põhjusel oma kohustused täitmata, vaid ka juhul, kui käsundiandja poolne kohustuste täitmata

¹⁸⁵ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 138

¹⁸⁶ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 179 kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 19.04.13

¹⁸⁷ Draft Common Frame of ... lk 354

jätmine on vabandata. Artiklis toodud regulatsioon on käsundiandja huvides, seega on tema ülesandeks ka selle rakendamine tagada.

Artikli esimesest paragrahvist ei ole pooltel lubatud agendi kahjuks kõrvale kalduda, teise paragrahvi rakendumise osas on pooltel õigus kokku leppida.¹⁸⁸ Võlaõigusseaduses on agendi õigust tasule reguleeritud §679 lõigetes 4, 5 ja 7. Lõikes 4 sätestatakse, et agendil ei ole õigust agenditasule, kui ilmneb, et leping jääb täitmata käsundiandjast sõltumatu asjaolu tõttu - sellisel juhul peab agent tagastama saadud tasu alusetu rikastumise sätete alusel.

Võlaõigusseaduse kommentaarid täpsustavad, et Eestiga sarnase õiguskorraga riikides on kohtud asunud seisukohale, et pelgalt teise poole keeldumine lepingu täitmisest ei ole agenditasu nõuet välistavaks asjaoluks, kui käsundiandjalt võib eeldada lepingu täitmise nõude maksmapanekut.¹⁸⁹ Lõige 5 ütleb, et agendil on õigus agenditasule ka juhul kui käsundiandja lepingut ei täida ja see toimub käsundiandjast sõltumatu asjaolu tõttu. See tähendab, et agenditasu nõude tekkimine on välistatud vaid juhul kui käsundiandja jättis lepingu täitmata vääramatu jõu tõttu. Tõendamise seisukohalt on oluline, et tasu lg 5 alusel nõudes peab agent tõendama nii täitmata jätmist, kui selle tingitust käsundiandjast tulenevast asjaolust.¹⁹⁰ VÕS §679 lg 7 keelab eelkirjeldatud regulatsioonist agendi kahjuks kõrvale kaldumise. Agendidirektiivis on agendi tasunõuet välistavad tingimused toodud Artiklis 11.¹⁹¹

Agenditasu mõiste

Kui agendi tasustamine on üldjuhul kokku lepitud agendi poolt sõlmitud ja poolte poolt täidetud lepingute baasil (IV.E. - 3:301 Agenditasu maksmine ja E. – 3:302: Agenditasu maksmine peale agendilepingu lõppemist), siis pole pooltel keelatud kokku leppida ka muudes tasudes.

Kui agendile makstakse tasu peamiselt või ainult agenditasuna, võivad pooled kokku leppida ka selles, et käsundiandja maksab lisaks veel mingi kindla summa kindla ajavahemiku eest kindlatel tingimustel ja see ei sõltu lepingute arvust ning väärtusest. Selline täiendav tasu võib olla agendile hädavajalik kindla sissetuleku tagamiseks agendilepingu alguses. Koostöö hilisemas staadiumis võidakse kokku leppida fikseeritud regulaarne miinimumtasu agendile

¹⁸⁸ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2362

¹⁸⁹ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 138

¹⁹⁰ Ibid lk 138

¹⁹¹ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 179 kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 20.04.13

juhaks kui käsundiandjal pole agendile tööd anda või on tal seda pakkuda tavapärasest väiksemas mahus. Saksa õiguses kehtib põhimõte, et kui agendi kompensatsioonipaketti kuulub ka fikseeritud palk, siis agendi õigus sellele ei sõltu agendi tegevuse edukusest käsundiandja esindamisel.¹⁹² Kommenteeritavas artiklis sätestatu ei rakendu sellistele fikseeritud maksetele.

Eeldatakse, et igasugune tasu mis täielikult või osaliselt sõltub sõlmitavate lepingute arvust või väärtusest on agenditasu (IV. E. – 3:306 Remuneration)¹⁹³.

Üldiselt ei anna DCFR ega agendidirektiiv juhiseid agenditasu suuruse ega arvutusmeetodite kohta - nendes peavad lepingupooled ise kokku leppima. Kokkuleppe puudumisel makstakse tavaline ja/või mõistlik tasu. Võlaõigusseadus on Saksa kaubanduskoodeksi eeskujul andnud veidi konkreetsemad juhiseid agenditasu suuruse kohta §-s 680 lõikes 2, et agenditasu arvutatakse agendi tegevuse tulemusena sõlmitud lepingu järgi lepingu teise poole või käsundiandja poolt maksmisele kuuluvalt summalt. Samas ei ole Riigikohtu tõlgenduse järgi keelatud käsunduslepingu alusel töötavatele isikutele maksta paralleelselt ka töötasu.¹⁹⁴

Käsundiandja ja teise poole kokkulepped makstava summa vähendamiseks või suurendamiseks ei tohiks agenditasu suurust mõjutada ning aluseks tuleks võtta esialgselt kokkulepitu. Kui aga makstav tasu muutub lepingurikkumise tagajärjel kasutatavate õiguskaitsevahendite, eelkõige hinna alandamise tagajärjel, siis tuleks agenditasu vähendada juhul kui lepingujärgse tasu vähenemine oli tingitud käsundiandjast sõltumatust asjaolust. Kui aga lepingu alusel makstav tasu muutub käsundiandjast sõltuvalt asjaoludel, siis peaks agenditasu arvestamise aluseks võtma esialgselt kokkulepitud summa.¹⁹⁵

4.2. Tegutsemiseks vajalike juhiste andmine agendile

Agendilepingu poolte üldisel informeerimiskohustust on analüüsitud eelnevalt punktis 2.1 ja agendi kohustust järgida käsundiandja juhiseid punktis 3.2. Käsundiandja peab agenti toetama tema kohustuste täitmisel, pidades mõistlikul määral silmas agendi huvisid.¹⁹⁶

¹⁹² Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-13

¹⁹³ Draft Common Frame of ... lk 355

¹⁹⁴ Riigikohus selgitab otsuses 3-2-1-134-02, et käsunduslepingu alusel töötavale isikule võib tasu maksta ka töölepingu alusel. Otsusest saab paralleelse tõmmata agenditasuga: agenditasule rakendub käsunduslepingu regulatsioon, fikseeritud tasule (palgale) töölepingu regulatsioon. Sama teemat täpsustab ka otsus 3-2-1-39-04.

¹⁹⁵ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 140

¹⁹⁶ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-12

Käsundiandja informeerimiskohustus lepingu kestel on toodud tugiraamistiku artiklis IV. E. – 3:307: (Information by principal during the performance).

Käsundiandja informeerimiskohustus tähendab ennekõike kohustust agenti informeerida:

(a) kaupade ja teenuste osas; ja

(b) müügi- või ostulepingute hindade ja tingimuste osas¹⁹⁷

Kohase informatsioonita puudub agendil võimalus oma lepingust tulenevaid kohustusi kohaselt täita. Informatsiooni edastamise vormi, sisu ja tingimuste kohta puuduvad nõuded, kuid kui pole kokku lepitud teistmoodi, siis eeldatakse, et informatsioon on agendi jaoks kättesaadav tasuta.

Artiklis toodud käsundiandja informeerimiskohustus tähendab ühtlasi kohustust tagada värske info kättesaadavus agendi jaoks koheselt näiteks kaubavaliku muutumisel. Kui see on asjaolusid arvestades mõistlik ja vajalik, siis peab agent käsundiandjalt saama ka kaupu ja teenuseid puudutava vajaliku dokumentatsiooni, kaubanäidised, joonised, tavaliselt ka kaupu või teenuseid puudutavad hinnakirjad ja/või trükitud reklaammaterjalid.¹⁹⁸ Käsundiandja on kohustatud agenti varustama tema valduses oleva informatsiooniga potentsiaalsete klientide kohta.¹⁹⁹

DCFR kommenteeritavale artiklile vastab VÕS-s §674 lg1 p1 ja agendidirektiivis Artikkel 4 §2. Võlaõigusseaduse agendilepingu osas sätestatud käsundiandja informeerimiskohustus täpsustab üldosas toodud poolte üldist koostöökohustust (§23 lg2) ning tuleb silmas pidada, et nii DCFR-s kui VÕS toodud loetelud liikide kohta on näitlikud ja mitte ammendavad.

4.3. Agendi informeerimine

4.3.1. Sõlmitud/vahendatud lepingute heaks kiitmisest, tagasi lükkamisest, täitmata jäämisest

Üldiselt on käsundiandjal vaba voli tagasi lükata agendi vahendatud või sõlmitud lepinguid. Kui ta aga korduvalt ja põhjendamatult seda võimalust kasutab, siis rikub ta omapoolset lojaalsuskohustust agendi eest.²⁰⁰ Ühtses tugiraamistikus on lepingute aktsepteerimist käsitlev

¹⁹⁷ Draft Common Frame of ... lk 355

¹⁹⁸ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2365

¹⁹⁹ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-12

²⁰⁰ Ibid

regulatsioon toodud artiklis IV. E. – 3:308: (Information on acceptance, rejection and non-performance):

(1) Käsundiandja on kohustatud agenti informeerima mõistliku aja jooksul:

(a) agendi poolt sõlmitud lepingute aktsepteerimisest või tagasi lükkamisest

(b) igast agendi poolt vahendatud või sõlmitud lepingu täitmata jäämisest

(2) Pooled ei tohi artiklis toodud regulatsioonist agendi kahjuks kõrvale kalduda²⁰¹

Käsundiandja ei tohi takistada agenti tasu teenimisel õigusvastase tegevusega, näiteks katkestades lepingu agendi vahendatud kliendiga, kelle pakkumist on ta varem juba aktsepteerinud.²⁰² Informeerimiskohustus ei tähenda, et käsundiandja peaks aktsepteerimise või tagasi lükkamise otsuseid agendile põhjendama, küll aga tuleb agenti informeerida lepingu täitmata jäämise asjaoludest, sest agendi jaoks on see oluline edaspidiseks suhtluseks kliendiga.²⁰³ Erinevalt DCFR-st ei ole VÕS-s ega selle kommentaarides viidatud käsundiandja võimalusele tagasi lükata agendi sõlmitud leping, ilma et selle põhjuseks oleks esindusõiguse puudumine või selle ületamine (§674 lg1 punkt 3).

Artiklis sätestatust on loogiline järeldada, et käsundiandja kohustuseks on anda agendile põhimõttelised juhised mis tüüpi klientide grupiga ta üldiselt lepinguid ei sõlmi. Käsundiandja informeerimiskohustus annab agendile võimaluse:

(i) prognoosida teenitava agenditasu suurust

(ii) hinnata lepingute süstemaatilise tagasilükkamise puhul selle põhjuseid

(iii) informeerida oma kliente käsundiandja otsusest/reaktsioonist.²⁰⁴

Eriti oluline on käsundiandja informeerimiskohustus juhul kui agent on võtnud kokkuleppel käsundiandjaga vastutuse teise poole lepinguliste kohustuste täitmise eest (IV. E. - 3:313 Del credere clause). Agendi enda võimalused peale lepingu sõlmimist infot hankida on käsundiandjaga võrreldes piiratud, kuna üldjuhul asub käsundiandja peale lepingu sõlmimist kliendiga otse suhtlema.

²⁰¹ Draft Common Frame of ... lk 355

²⁰² Schmitthoff, C.M. Schmitthoff's export trade: the law and practice of international trade. 9th ed. London : Sweet & Maxwell, 1993. Lk 288

²⁰³ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 128

²⁰⁴ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2367

Tagasi lükatud lepingute eest ei ole käsundiandja kohustatud agendile tasu maksma kui ta oma otsusest agendile õigeaegselt teatab. Eeldatakse, et käsundandjal jääb mõistlik aeg aktsepteerimise/tagasi lükkamise otsuste tegemiseks²⁰⁵

4.3.2. Käsundiandja poolt sõlmitavate lepingute hulga vähenemisest

Käsundiandja on kohustatud agenti informeerima alat,i kui ta prognoosib võimalust sõlmida lepinguid oluliselt väiksemas mahus.²⁰⁶ Ühtlasi peab käsundiandja agenti teavitama igast planeeritavast tootmismahu vähenemisest või suurenemisest, samuti plaanist turustussüsteemi muuta.²⁰⁷

DCFR-s on see käsundiandja spetsiifiline informeerimiskohustus toodud artiklis IV. E. – 3:309: (Warning of decreased volume of contracts):

(1) Käsundiandja peab kommertsagenti informeerima mõistliku aja jooksul kui ta näeb ette võimalust sõlmida lepinguid oluliselt väiksemas mahus kui agent tavalistel asjaoludel oodata võiks.

(2) Paragrahvi (1) eesmärki arvestades eeldatakse, et käsundiandja näeb ette asju mida mõistlikkuse printsiibist tulenevalt võiks käsundiandja ette näha.

(3) Pooled ei või käesolevas artiklis sätestatust agendi kahjuks kõrvale kalduda.²⁰⁸

Artikli eesmärgiks on kaitsta agenti sissetulekute ootamatu vähenemise eest. Näiteks ka juhul, kui käsundiandja ei ole kohustatud agenti muudatustest teavitama (n. ettevõtte müügil või ühinemisel), peab ta agenti nõustama kõigis tegevustes mis puudutavad agendi kohustuste täitmist. Käsundiandja peab agenti sellistest sündmustest ette informeerima, et anda talle aega lepingu lõpetamiseks võimalikult väikese kahjuga. Kui käsundiandja ei teavita agenti aegsasti, siis on ta vastutav agendi kantud kahju eest.²⁰⁹

Käsundiandja ei ole kohustatud lepingute mahu vähenemist agendile põhjendama, küll aga kohustatud informeerima agenti igal juhul ja mõistliku aja jooksul, olenemata sellest kas lepingute mahu vähenemine on tingitud temast sõltuvatest või sõltumatutest asjaoludest, näiteks turusituatsiooni muutumisest.²¹⁰

²⁰⁵ Ibid

²⁰⁶ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-13

²⁰⁷ Ibid

²⁰⁸ Draft Common Frame of ... lk 355

²⁰⁹ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-13

²¹⁰ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2370

Samadest põhimõtetest lähtutakse ka agendi mõistlike ootuste hindamisel. Tavapäraseks lepingute mahuks peetakse üldreeglina viimase 5 aasta jooksul agendi poolt sõlmitud lepingute keskmist aastamahtu ning kui leping on kestnud vähem, siis selle lühema perioodi keskmist mahtu.²¹¹

Võlaõigusseaduses on käeolevale artiklile vastav regulatsioon toodud käsundiandja kohustusi sätestava paragrahvi 674 lõike 1 punktis 4. VÕS kommentaarid täpsustavad, et teatamata jätmise või hilinenud teatamise korral võib agent nõuda tulutult kulutatud aja või oma äritegevuse ümberkorraldamise viibimise tõttu tekkinud kahju hüvitamist.²¹²

Agendidirektiivis on käesolevale artiklile vastav regulatsioon toodud Artikli 4 paragrahvi 2 punktis 2.²¹³

4.3.3. Agenditasu arvestamise aruandlusest

Saksa kaubanduskoodeks ütleb, et käsundiandja peab agenti igakuiselt informeerima saada olevast tasust.²¹⁴ Poolte kokkuleppel võib tähtaega pikendada kuid mitte pikema perioodini kui kolm kuud.²¹⁵ Agendile saadetud arvestus peab sisaldama informatsiooni kõigi tehingute pealt arvestatud tasude kohta - isegi nendelt, mis hiljem tühistatakse lepingu mittetäitmise vms põhjuse tõttu.²¹⁶

DCFR-s sisaldub agenditasust informeerimise regulatsioon artiklis IV. E. – 3:310: (Information on commission):

- (1) Käsundiandja peab agendile mõistliku tähtaja jooksul teada andma tema välja teenitud agenditasu suurusest. Teatis peab sisaldama informatsiooni ka agenditasu arvestamise meetodi kohta.
- (2) Agent võib arvestuse kättesaamisel nõuda väljavõtet käsundiandja raamatupidamisest.
- (3) Pooled ei või käesolevas artiklis sätestatud agendi kahjuks kõrvale kalduda.²¹⁷

Agendil on õigus teada tema poolt välja teenitud agenditasu suurust. Kuigi artikkel IV. E. – 3:308: (Informatsioon lepingute aktsepteerimisest, tagasi lükkamise ja täitmata jäämise

²¹¹ Ibid

²¹² Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 128

²¹³ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 179 kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 21.04.13

²¹⁴ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-19

²¹⁵ Ibid

²¹⁶ Ibid

²¹⁷ Draft Common Frame of ... lk 355

kohta) kohustab käsundiandjat agenti informeerima sõlmitud lepingutest ja nende täitmisest, tuleb silmas pidada, et DCFR ei anna üheseid juhiseid agenditasu arvestusmeetodite kohta.

Kui käsundiandja ei täida kohaselt artiklis IV. E. – 3:308 toodud informeerimiskohustust, siis üldjuhul puudub agendil info, kas tema poolt vahendatud või sõlmitud leping saab kohaselt täidetud, st kas tal tekib õigus tasule. Käsundiandja antav teatis peab sisaldama infot ka tasu arvestamise meetodite kohta, et anda agendile võimalus teha omapoolne kalkulatsioon.

Teatise esitamise kohustus on toodud VÕS §682 lg 2 ja agendi õigus nõuda väljavõtet käsundiandja raamatupidamisest sama paragrahvi lõikes 3. Agenditasu arvestuse esitamise teema on käsitletud bakalaureusetöö p-s 4.1. VÕS kommentaarid täpsustavad, et agenditasu arvestus peab agendile andma ülevaate arvestusperioodi jooksul tekkinud tasunõuetest, sh delkreedere- ja inkassotasunõuetest ning õigusest ettemaksetele. Agendi vahendusel sõlmitud, kuid veel täitmata lepingutest tulenevaid võimalikke tasunõudeid arvestuses kajastama ei pea.²¹⁸

Pooled võivad kokku leppida aja, millal käsundiandja on kohustatud agenditasust informeerima - igal juhul on tingimuseks, et see peab olema asjaolusid arvestades mõistlik. Üldjuhul peetakse mõistlikuks aega mis eelneb agenditasu maksmise tähtpäevale.

Väljavõtte raamatupidamisest tähendab artikli kontekstis väljavõtet agendilepinguga seonduvatest raamatupidamisdokumentidest, st käsundiandja majandustehingute kirjendamise aluseks olevatest dokumentidest (eelkõige lepingu teisele poolele või käsundiandjale esitatud arved, käsundiandja või teise poole makseid kajastavad dokumendid jm. agenditasu maksmise seisukohalt olulisi sündmusi kajastavad dokumendid). Agendidirektiivis on käsundiandja kohustus agenti tasust informeerida sätestatud artiklis 12.

DCFR artiklis IV. E. – 3:311: (Accounting) on toodud käsundiandja kohustus pidada raamatupidamises korralikku arvestust agendi vahendatud või sõlmitud lepingute üle. Agendi vastavat kohustust käsitlesime eelnevalt töö p-s 3.4.

(1) Käsundiandja peab pidama põhjalikku arvestust agendi vahendatud või sõlmitud lepingute üle.

(2) Kui käsundiandja teenistuses on rohkem kui üks agent siis on ta kohustatud pidama igaühe kohta eraldi arvestust.

²¹⁸ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 143.

(3) Agendi nõudmisel on käsundiandja kohustatud lubama audiitoril juurdepääsu oma raamatupidamisele kui:

- (a) käsundiandja ei täida artikli IV.E - 3:310 (Agenditasu arvestamisest informeerimine) tulenevaid nõudeid; või
- (b) agendil on olulised põhjused kahelda käsundiandja raamatupidamise korrektsuses.²¹⁹

Tulenevalt artiklitest IV.E. - 2:202 (Informeerimine lepingu kestel) ja IV.E. - 3:307 (Käsundiandja informeerimiskohustus lepingu kestel) on käsundiandjal kohustus lepingu kestel agenti varustada kohase infoga. Kui käsundiandja informatsioon on ebatäpne, siis on agendil põhjendatud kahtlusi käsundiandja arvepidamise korrektsuses ning ta võib nõuda selle uurimist sõltumatu audiitori poolt. Agendil puudub õigus nõuda auditeerimist nõuda enne kui käsundiandja on eksinud info edastamisel või edastamisest keeldunud.²²⁰

Auditi nõudmise õigus võib tuleneda agendil ka sellest kui käsundiandja eksib artiklis IV.E - 3:310 (Agenditasu arvestamisest informeerimine) sätestatud kohustuste vastu.

Samas tuleb silmas pidada, et agendil pole üldist ja tingimusteta juurdepääsu käsundiandja raamatupidamisele: ta saab seda teha läbi kolmanda isiku ja tal peavad olema kahtlused mida ta suudab põhjendada. Agendi põhjendamata huvi vastu kaitseb käsundiandjat ka tingimus, et auditeerimine toimub agendi kulul.²²¹ Kui aga audit kinnitab käsundiandja arvepidamise ekslikkust, siis Saksa õiguses valitseva seisukoha järgi kannab auditeerimise kulud käsundiandja.²²²

Võlaõigusseaduses sisaldub käesolevas artiklis toodud regulatsioon agenditasu arvestust sätestavas paragrahvi 682 lõikes 5. Kui DCFR annab agendile võimaluse uurida käsundiandja agenditasu arvestamise korrektsust vaid läbi audiitori, siis VÕS jätab agendi otsustada kas:

- ta viib uurimise läbi ise, või
- ta viib uurimise läbi ise koos audiitoriga, või
- uurimise viib läbi tema poolt nimetatud audiitor²²³.

Kokkuvõtteks: põhimõtte, et põhjendatud kahtluse korral arvepidamise osas on agendil õigus nõuda käsundiandja raamatupidamise inspekteerimist on kajastamist nii DCFR-s, VÕS-s kui

²¹⁹ Draft Common Frame of ... lk 356

²²⁰ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-20

²²¹ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2374

²²² Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-21

²²³ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 144

agendidirektiivis²²⁴. VÕS- s on see säte imperatiivne (pooled ei tohi agendi kahjuks kõrvale kalduda), DCFR-s dispositiivne ja agendidirektiiv piirdub täpsustusega, et liikmesriikidel on õigus sellise regulatsiooni kehtestamiseks.²²⁵

4.4. Lahkumishüvitise maksmine

DCFR koostajad on lahkumishüvitise suuruse kalkuleerimise süsteemi välja töötamisel tuginenud Saksa õigusele.²²⁶

IV. E. – 3:312: Hüvitise suurus (Amount of indemnity)

(1) Kommertsagendil on õigus saada lahkumishüvitist artikli IV.E. - 3:305 (Lahkumishüvitis) alusel järgmises ulatuses:

(a) keskmine agenditasu lepingutelt uute klientidega ja tehingute suurenenud mahult varasemate klientidega arvestatuna viimase 12 kuu kohta, korrutatuna:

(b) aastate arvuga mille jooksul käsundiandja tõenäoliselt tulevikus jätkab tulu saamist nendelt lepingutelt.

(2) Lõpliku hüvitise määramisel tuleb ühtlasi arvesse võtta:

(a) nimetatud kliendibaasi vähenemine tulenevalt klientide lahkumise tavapärasest tasemest agendi piirkonnas; ja

(b) nõutavat aastatasu vähenemist keskmise inflatsioonikoefitsendi võrra.

(3) Igal juhul ei ületa lahkumishüvitise kogusumma agendi aastast tasu mis on kalkuleeritud agendi viimase viie tegevusaasta keskmisena ja kui lepinguline suhe on kestnud lühemat aega siis selle perioodi keskmisena

(4) Pooled ei tohi käesolevas artiklis sätestatust agendi kahjuks kõrvale kalduda.²²⁷

Artikli eesmärgiks on anda juhised artiklis IV.E. - 2.305 sätestatud lahkumishüvitise kalkuleerimiseks. Arvestuse esmaseks eelduseks on identifitseerida agendi hangitud uued kliendid ning määratleda need varasemad kliendid kelle osa käsundiandja käibes agendi töö tulemusena oluliselt tõusis. Järgnevalt tuleb välja arvutada agenditasu suurus, mida eelmainitud kliendirühmaga lepingute vahendamise/sõlmimise eest agendile aasta jooksul maksti. Peale seda tuleb prognoosida ajavahemik mille jooksul käsundiandja tulevikus (st. peale agendilepingu lõppemist) agendi töö vilju kasutada saab. Järgmiseks tuleb arvesse võtta

²²⁴ Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, lk 179 kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 21.04.13

²²⁵ Ibid, Artikkel 12, §4: Käesoleva direktiivi sätteid ei takista kohaldamast liikmesriikide kehtivaid sätteid, millega tunnistatakse kaubandusagendi õigust inspekteerida esindatava raamatupidamist.

²²⁶ Vt: Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2378 kommentaaride osa.

²²⁷ Draft Common Frame of ... lk 356

agendi kliendibaasi loomulikku vähenemist inimeste liikumise tõttu, samuti keskmist inflatsioonikoefitsienti. Paragrahvide 1 ja 2 alusel arvestatud lahkumishüvitist võrreldakse agendile aasta jooksul tasutud hüvitise suurusega (viimase 5 aasta keskmisega).

Lahkumishüvitise arvestamisel võetakse arvesse kõik uued kliendid, samuti klientidele müüdnud teenused (ja muud tegevused). Et arvestuses võetaks arvesse ka varasemaid kliente, peab agent olema kasvatud nende müügimahtu varasemaga võrreldes märgatavalt.²²⁸

On üldlevinud kui § (1) punktis (b) prognoositud tähtjaks on 2-3 aastat, kuid see sõltub alati konkreetsetest asjaoludest.

Kalkulatsioon võtab arvesse, et aja jooksul kaotab agendi poolt käsundiandjale loodud tulullikas järk - järgult oma väärtust klientide loomuliku lahkumise tõttu. On täiesti loomulik kui kliendid liiguvad ühe kauba/teenuse pakkuja juurest teise juurde. Klientide keskmist lahkumise määra protsentidest agendi tegevuspiirkonnas aasta kohta tuleb arvesse võtta.

Lisaks tuleb lahkumishüvitist vähendada aasta keskmise inflatsioonikoefitsendi võrra põhjusel, et hüvituse maksmine toimub koheselt, mitte lähimate aastate jooksul.

Lahkumishüvitise maksimaalne võimalik piir on sätestatud artikli paragrahvis 3: selleks on agendi keskmine aastatasu (st agenditasu ja kõik muud võimalikud tasud kokku aasta jooksul) mida arvestatakse viimase viie tegevusaasta keskmisena. Kui paragrahvide 1 ja 2 alusel kalkuleeritud lahkumishüvitis ei ületa maksimumpiiri, siis jääb arvestus kehtima, kui aga ületab, siis rakendub §3 regulatsioon.

Kui agendilepingu ülesütlemine toimub mittekohaselt, siis saab agent otsustada kas taotleda lahkumishüvitist käesoleva artikli alusel või nõuda kahju hüvitamist artikli IV.E. - 2:203 (Lepingu mittekohasest ülesütlemisest tekkinud kahjude hüvitamine) alusel.²²⁹

Artikli eesmärk on pakkuda meetod lahkumishüvitise arvutamiseks, et ära hoida poolte vahel võimalikke arusaamatusi ja kohtuvaidlusi, samas on autori hinnangul tegemist küllaltki keerulise arvutusmehhanismiga, mille praktikas rakendamine eeldab mõlema poole head tahet. Näiteks puudub agendil üldjuhul info, millises mahu on kasvanud käsundiandja müügimaht olemasolevate klientide suunal tema panuse tulemusel. Kui agendil on põhjendatud kahtlusi käsundiandja esitatud andmete osas, siis on tal õigus nõuda käsundiandja

²²⁸ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2376

²²⁹ Ibid lk 2378

raamatupidamise auditeerimist kuid tuleb silmas pidada, et see toimub DCFR järgi vaid agendi nimetatud audiitori poolt ja agendi kulul.²³⁰

VÕS ega agendidirektiiv ei anna arvutusmeetodit lahkumishüvitise kalkuleerimiseks kuid sätestavad sarnaselt käesoleva artikli paragrahvis 3 tooduga lahkumishüvitise ülemmäära. Võlaõigusseaduses on lahkumishüvitise suurust täpsustav osa toodud §688 lõikes 5, agendidirektiivis Artiklis 17. Agendi lahkumishüvitise saamise eeldustel peatusime varem juba bakalaureusetöö punktis 2.3. (artikkel IV. E. – 2:305: Agendi lahkumishüvitis).

Kuigi DCFR pakutud arvutusmeetodi rakendamisega praktikas võib olla mõningaid raskusi, siis ei tohi selle väärtust alahinnata - see annab õiglase valemi lahkumishüvitise kalkuleerimiseks, ning kui mõlemad pooled seda aktsepteerivad, siis on rakendamisel võimalik lahendada ka tehnilist laadi küsimused (näit. adekvaatsed lähteandmed kalkuleerimiseks).

4.5. Delkreederetasu

Agent võib olla osade lepingute - teatud klientide puhul ka kõigi lepingute - täitmise garanteerija või käendaja.²³¹ Täiendava tasu maksmise põhimõtte agendile täiendava vastustuse eest - *del credere* tingimus - on ühtviisi hästi tuntud nii common law's kui Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemis. Erinevad on aga klausli rakendamise eeldused: kui meie õigussüsteemis on delkreederetasu regulatsioon vahend kaitsmaks agenti käsundiandja omavoli vastu, siis üldises õiguses on see pigem üheks võimaluseks käsundiandjal kaitsta ennast agendi tegevusest tulenevate ettenägematute olukordade vastu.²³²

(1) Kokkulepe mille alusel kommertsagent garanteerib, et klient tasub agendi poolt vahendatud või sõlmitud lepingu esemeks olevate kaupade eest (*del credere* tingimus) on kehtiv vaid järgmistel tingimustel:

- (a) see on sõlmitud kirjalikus vormis püsival andmekandjal
- (b) see kehtib vaid kindlate agendi poolt vahendatud või sõlmitud lepingute kohta või kindlate klientide kohta, kelle osas on nii kokku lepitud; ja
- (c) see on poolte huvivid arvestades mõistlik.

²³⁰ Vt artikkel IV. E. – 3:311: Arvepidamine

²³¹ Rüster B, Campell D jt Business transactions in Germany LexisNexis 2002. 13-13

²³² Del credele üldises õiguses vt: Schmitthoff, C.M. Schmitthoff's export trade: the law and practice of international trade. 9th ed. London : Sweet & Maxwell, 1993. Lk 287

(2) Kommertsagendile tuleb maksta *del credere* kohustuse võtmise eest täiendavat tasu mõistlikus ulatuses (IV. E. – 3:313: *Del credere* clause).²³³

Del credere tingimus ei saa laieneda enamusele klientidest. Tingimuse täitmise eest tuleb agendile alati lisatasu maksta, mõistlik aeg maksmiseks on peale lepingu sõlmimist kliendi ja käsundiandja vahel.²³⁴

Del credere tingimus kaitseb käsundiandja huvisid kliendi maksejõetuse korral, samas kui agendile võib see kaasa tuua olulise finantsriski. Praktikas on tihti nii, et käsundiandjad soovivad ära kasutada oma positsiooni ning panna agenti vastutama klientide kõigi kohustuste eest.

Võlaõigusseaduses on delkreederetasu regulatsioon toodud §681. Kui DCFR- i käesolev artikkel räägib vaid agendi vastutuse võtmisest teise lepingupoole rahaliste kohustuste eest, siis VÕS-i järgi on *del credere* tingimuseks teise poole lepingust tuleneva mistahes kohustuse eest vastutuse võtmine.

Vastutuse võtmise näol agendi poolt on sisuliselt tegemist käendusega VÕS §142 mõistes. Delkreederetasu makstakse agendile valmisoleku eest vastutada vajadusel teise lepingupoole kohustuste täitmise eest, seega on tasunõude tekkimise eelduseks tagatava kohustuse tekkimine.²³⁵ Agendi õigus delkreederetasule tekitab lepingu sõlmimisega, millest tulenevate kohustuste täitmise eest agent vastutab.²³⁶ Juba tekkinud tagatava kohustuse lõppemine enne selle täitmist või lepingu täitmata jäämine agenditasu nõude tekkimist ei välista, sest kohustuse kehtivuse ajal on agent juba täitnud oma kohustuse vajadusel lepingu täitmist tagada.²³⁷ Ei VÕS ega DCFR ei anna juhiseid delkreederetasu arvestamiseks, selle suurus sõltub poolte kokkuleppest. Agendidirektiivis ei sisaldu viidet *del credere* tingimusele.

²³³ Draft Common Frame of ... lk 357

²³⁴ Principles, Definitions and Model Rules Volume III. Sellier 2009 lk 2380

²³⁵ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 141

²³⁶ VÕS §681 lg3

²³⁷ Varul P, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009. lk 141

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli seatud agendi/kommertsagendi tegevuse õigusliku regulatsiooni võrdlev analüüs Eesti õiguse ja Euroopa lepinguõiguse ühtse tugiraamistiku projekti DCFR alusel. Ühtlasi otsiti bakalaureusetöö käigus vastust küsimusele kas Eesti õiguses oleks põhjust eristada kommertsagente ja agente ning kas seadusandluses oleks vaja *de lege ferenda* midagi muuta.

Võrdleva analüüsi tulemusel jõudis autor järgmiste järeldusteni:

1. Agendi mõiste üldises õiguses (common law) on erinev (ja palju laiem) Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemis kirjeldatust, agendiks nimetatakse seal nii otseseid kui kaudseid esindajaid, nii tasu eest kui tasuta töötajaid. Kuna DCFR-i eesmärgiks on anda üheselt mõistetav regulatsioon nii üldise õiguse kui Kontinentaal-Euroopa taustaga lepingupooltele, on erinevate tõlgenduste vältimiseks üritatud koostada võimalikult põhjalik ja kõikehõlmav baasdokument. See on ka üheks põhjuseks miks DCFR agendilepingu osa oma füüsilise mahu poolest ületab oluliselt Völaõigusseadust.

2. Oleks põhjendatud VÕS agendi tegevust reguleerivat osa (st käsunduslepingut ja agendilepingut) täiendada järgmiste DCFR-s sisalduvate põhimõtetega:

- DCFR eeskujul võiks esile tõsta agendisuhte erilisust ning agendilepingu peatükki (ptk 38) sisse kirjutada lepingu pooltele selge juhised teha üksteise huvisid arvestavat, lepingu eesmärkide ühisele saavutamisele suunatud koostööd.
- Põhjendatud oleks VÕS käsunduslepingu regulatsiooni täiendamine sättega mis seaks mõlemale lepingupooltele otsesõnu konfidentsiaalsuskohustuse, täna on see nõue seatud vaid agendile/käsundisaajale.
- DCFR regulatsiooni tähtajatut agendilepingu ülesütlemise kohta väärivad VÕS-s. Ühtlasi oleks autori hinnangul põhjendatud, kui agendilepingu või käsunduslepingu peatükkides oleks otseselt sätestatud mõlema lepingupoolte õigus lepingu lõpetamisest tuleneva kahju hüvitamiseks (täna on seal sätestatud vaid agendi vastav õigus).
- DCFR pakutud agendi lahkumishüvitise arvutusmeetod võiks olla kajastatud vähemalt Völaõigusseaduse agendilepingu osa kommentaarides. Selle rakendamisega praktikas võib olla mõningaid raskusi, siiski ei tohiks meetodi väärtust alahinnata - see annab õiglase valemihüvitise kalkuleerimiseks, ning kui mõlemad pooled seda aktsepteerivad, siis on

rakendamisel võimalik lahendada ka tehnilist laadi küsimused (näit. adekvaatsed lähteandmed kalkuleerimiseks).

- Agendilepingu osasse tuleks sisse kirjutada käsundiandja kohustus peale koostöö lõppemist laojääk tagasi osta: kindel reeglistik selle osas oleks Võlaõigusseaduses koostöö lõpetamise puhuks põhjendatud.

- VÕS agendilepingu osa peaks DCFR eeskujul täiendama kahju hüvitamise (ja kalkuleerimise) juhistega mõlemale lepingupoolele. Sealjuures juhib autor tähelepanu, et DCFR-s on kahjutasuna vaadeldav kogu tasu mida pool (vt agendi võimalike tasude kohta artikkel IV. E. – 3:306) võiks teenida perioodi jooksul (st saamata jäänud tulu) mille võrra agendileping teise poole "süül" lühemaks jääks, VÕS on piiranud kahjutasu vaid mõistega "agenditasu" ning võimalike lepingu lõpetamisega seonduvate kuludega mida agendil ei õnnestu amortiseerida.

3. Autori hinnangul pole põhjendatud DCFR lahkumishüvitise maksmise regulatsiooni ülevõtmine Võlaõigusseadusesse. DCFR-s on see kohustus lahti seotud lepingu lõppemise põhjustest ja erinevalt VÕS-st tuleb agendile lahkumishüvitist maksta igal juhul.

Pole põhjendatud DCFR põhimõtte, et teise lepingupoole auditeerimist saab teostada vaid läbi kolmanda isiku - audiitori. Täna majanduslikku tegelikkust arvestades piiraks selline säte oluliselt poolte võimalusi põhjendatult teise poole arvepidamist kontrollida.

Ühtse tugiraamistiku projekti tekstist on puudu VÕS §-s 676 (Agendi volituse erisused) sätestatud agendi õigused võtta käsundiandja nimel vastu teateid, avaldusi ja rahalisi makseid. Need õigused on toodud vaid tugiraamistiku kommentaaride tasemel.

4. Lisaks kokkuvõtte punktides 1 ja 2 toodud erinevustele juhib autor tähelepanu ka kahe regulatsiooni vormilisele erinevusele: võrreldes VÕS-ga on DCFR oluliselt "lihtsam keeles" kirja pandud. Ilmselt on erinevus mõneti seletatav normistike erinevate sihtgruppidega: on ju DCFR näol täna tegemist peamiselt õppeotstarbelise akadeemilise dokumendiga,²³⁸ samas kui VÕS teenib meid juba pikemat aega positiivse õigusena. Küsimus, miks õigusala inimestele adresseeritud ühtne tugiraamistik on nn "tavatarbijale" (siinkohal agendilepingu poolele) märksa arusaadavam keeles kirja pandud kui meie igapäevane töövahend VÕS, jääb autori jaoks vastusetä.

5. Agendilepingu regulatsiooni kaasajastamine tõuseb autori hinnangul lähiaastatel päevakorda ennekõike muudatuse tõttu tööjõuturul. Karin Patune (Tartu Ülikooli MBA eriala

²³⁸ Draft Common Frame of ... lk 7

magistritöö „Tuleviku teadmustöökohta kujundavad tegurid“) kirjutab tuleviku töökohti prognoosides järgmist:

2020. aastal töötab enamik inimesi endiselt alalise töökoha ja täistööajaga, kuid kindlasti kasutatakse palju enam paindlikke töövorme: osalist tööaega, lepingupõhist ja virtuaalset tööd. Mõnel pool maailmas on juba praegu tekkinud kõrgmobiilne tööjõuturg, kus eksperdid liiguvad ringi lühiajaliste lepingute alusel.

Kõige põnevam tööstiil on nn vaba agent – selle all mõeldakse kõrgharitud spetsialisti, kes valib töötamiseks sobiva projekti, aja ja koha ise. Niisuguse tööjõu kasutamiseks peavad ettevõtted pakkuma suuremat infotehnoloogilist tuge, et töötajad saaks hetkega teadmisi-infot vahetada ja virtuaalsetes meeskondades töötada.

Paindlikke töövõimalusi on vaja selleks, et häid töötajaid ligi tõmmata ja motiveerida. Uus keskkond sunnib muutma ka suhtumist: mõistetakse, et töötegemise asukohast olulisem on tulemus. Samas jääb suurem hulk inimesi siiski püsivateks töötajateks, sest see võimaldab paremat inimestevahelist suhtlust ja meeskonnatööd. Ajutiste ja püsivate töötajate suhe võib olla 30:70.²³⁹

See tähendab, et paindlike töövormide kasutamise osakaal suureneb pidevalt ja autori hinnangul on agendileping piisavalt paindlik raamistik tuleviku töösuhteid kujundama.

6. DCFR kujutab endast Euroopa lepinguõiguse koondatud kogemust - selle dokumendi koostajatel on olnud kasutada parim teooria ja praktika nii Kontinentaal-Euroopa kui Common Law õigusesüsteemidest. On märkimisväärne, et vajalikuks on peetud sisse tuua mitmeid deklaratiivseid, lausa "kasvatuslikke" sätteid mida VÕS-s ei kohta. Üheks põhjuseks on ühtses tugiraamistikus defineeritud põhimõtte propageerida eraõiguses solidaarsust ja sotsiaalset vastutustundlikkust.²⁴⁰ Tuleb nentida, et nende põhimõtete propageerimisele pole VÕS-s just palju ruumi kulutatud. Seega tõusetub DCFR-i näite baasilt küsimus kas tänane moodne lepinguõigus saab piirduda üksnes optimaalse raamistiku loomisega maksimaalse lepinguvabaduse realiseerimiseks või ootab arenenud ühiskond võlasuhteid reguleerivalt normistikult ka juba midagi muud?

7. Kahtlemata on bakalaureusetöö formaat liiga kitsas, et läbi viia DCFR ja VÕS agendi regulatsiooni võrdlev analüüs ammendaval tasemel. Seetõttu on käesolev bakalaureusetöö kujunenud pigem küsimusi püstitavaks. DCFR-i koostajate üheks eesmärgiks on pakkuda

²³⁹ Patune, Karin. Aasta 2020. Kes meie äri juhib ja milliseks muutub. Ajakiri Director 2011. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.director.ee/aasta-2020-kes-meie-ri-juhib-ja-milliseks-muutub/> 25.04.13

²⁴⁰ Draft Common Frame of ... lk 15

juhtnööre ja inspiratsiooni²⁴¹ selle uurijatele/kasutajatele ning autori kogemuse baasilt on see väärtuslik võrdlusbaas Eesti lepinguõiguse hindamiseks.

Bakalaureusetöö baasilt saab järelada, et põhjendatud muudatusi/täiendusi saaks teha VÕS kui DCFR-i. Jättes kõrvale asjaolu, et DCFR näol on täna tegemist vaid akadeemilise kallakuga õppematerjaliga, on selle agendisuhte normistik sobilikum reguleerima lepingulisi suhteid kahe õigushariduseta lepingupoole vahel, kui VÕS. Samas on autor seisukohal, et VÕS agendiregulatsiooni moderniseerimiseks piisab DCFR valitud põhimõtete ülevõtmisest ning asjakohene oleks ka lihtsasti kasutatavate Agendilepingu Üldtingimuste²⁴² koostamine.

²⁴¹ Ibid lk 7

²⁴² Näiteks Ehituse Töövõtulepingute Üldtingimuste eeskujul vt: <http://www.mkm.ee/lepingud-2/> 25.04.13

SUMMARY IN ENGLISH

Comparative treatise of Estonian Law of Obligation Act and Draft Common Frame of Reference to clarify a need to amend Law of Obligations Act.

The main purpose of this bachelor thesis is to compare the regulation of an agent and a commercial agent on the basis of Estonian legislation and Draft Common Frame of Reference (DCFR). According to Estonian law agent's civil rights and obligations arise from Estonian Law of Obligations Act (hereinafter LOA) and General Part of the Civil Code Act: the former regulates relations between principal and agent, the latter stipulates the relations between principal and third persons (clients). The essential characteristics of agent's relationship are:

- agent is self-employed intermediary,
- agent is obliged to negotiate or conclude contracts on behalf of principal
- principal must remunerate agent

Current treatise focuses on relations between principal and agent and tries to find out:

- is distinguishing of agents and commercial agents also grounded in Estonian legislation (based on the example of DCFR).
- is there necessity to amend agent's regulation stipulated in LOA.

Through the analysis of the work the author has reached to the following conclusions:

1. Concept of "agent" is different in Common Law and Continental-European law systems, the former recognizes agency as direct and indirect representation, remunerated and gratuitous relationships. Purpose of DCFR is to give common regulation for users from different (law) background and this task commits to use of more comprehensive regulation compared to LOA.

2. The supplementation of LOA would be justified with following regulations:

- Obligation to collaborate actively and loyally and co-ordinate respective efforts of parts in order to achieve the objectives of contract. Agent relationship is special "fiduciary relationship" and similar to labor relationship, so without real effective co-operation parts of contract can't reach targets of contract.

- Obligation of confidentiality must be included in LOA for both part of agent contract, today this obligation is enacted only for agents.
- Regulation regarding termination of agency contracts of indefinite period must be included in LOA agency chapter. In addition, right to claim for damages in case termination have to be included for both parties (currently it is only for agents).
- DCFR provides regulation about amount of indemnity - commercial agent is entitled to an indemnity for goodwill. Regulation is valuable as guiding framework for parties of contract and must be included in at least in comments of LOA.
- In LOA must be included repurchase clause for contract party whose products are being brought on the market in the case of contract is avoided or terminated.
- Regulation about calculation of damages for termination with inadequate notice must be added to LOA agency chapter.

3. The author is on the opinion that several DCFR clauses would not comply with LOA and would be unsuitable. For example DCFR stipulates the following rule: when the contractual relationship comes to an end for any reason (including termination by either party for fundamental non performance) a party is entitled to an indemnity from the goodwill from the other party.

DCFR does not set forth a clear regulation regarding agent's authority to receive money on the name of principal. In LOA this clause is included as §676.

4. Modern labour market is changing quickly and in opinion on specialists flexible relations between employees and employers will be soon reality. Agency is a quite suitable form of co-operation in modern labour market and this is the serious reason to revise current regulation in Estonian legislation. One of purposes of DCFR is to promote solidarity and social responsibility²⁴³ and this is a reason why "declarative clauses" are included to this framework (DCFR). So this rises a question: is the aim of modern obligation law only to provide framework for realization maximum freedom of contract?

²⁴³ Draft Common Frame of Reference, page 15

5. On the base of treatise we can conclude that is possible to suggest appropriate amendments for both regulations, for LOA and DCFR. The author is on the opinion that the development of general conditions of agency agreement for the Estonian market would be reasonable.

LÜHENDID

AÕS	Asjaõigusseadus
AdvS	Advokatuuriseadus
BES	Balti Eraseadus
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
HGB	Handelsgezetzbuch
DCFR	Draft Common Frame of Reference
ETÜT	Ehituse töövõtulepingu üldised tingimused
LOA	Law of Obligation Act
PECL	The Principles of European Contract Law
PICC	Principles of International Commercial Contracts
RKTKo	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus
RT	Riigi Teataja
TsÜS	Tsiviilseadustiku Üldosa Seadus
UNIDROIT	International Institute for Unification of Private Law
VÕS	Võlaõigusseadus
ÄS	Äriseadustik

KASUTATUD KIRJANDUS, ÕIGUSAKTID, KOHTUPRAKTIKA

KIRJANDUS

1. **Barnes A.J, Dworkin T.M jt.** Law for Business. Fourth edition. Boston 1991
2. **Clive E.** European Initiatives (CFR) and Reform of Civil Law in New Member States. JURIDICA INTERNATIONAL XIV/2008
3. **Chuah C.T.** Law of international trade. Sweet & Maxwell, 2001, London
4. **Ilus E.** Rooma eraõiguse alused. Õpik-konspekt õigusteaduskonna üliõpilastele. Tartu 1960
5. **Kingo M.** Tehinguline esindus. Juhendaja P.Varul. Tartu Ülikool 2007
6. **Kull I.** Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. JURIDICA VII/2010
7. **Kull I, Käerdi M, Kõve I.** Võlaõigus I. Üldosa. Õigusteabe AS, Tallinn 2004
8. **Käerdi M.** Sise- ja välissuhte eristamine esindusõiguse teostamisel. JURIDICA VII/2010
9. **Lando O, Clive E, Prüm A, Zimmermann R.** The Principles of European Contract Law. Parts I (1995, 1999) and II (1999). Lando O, Beale H (eds.). The Hague 2000; The Principles of European Contract Law. Part III (2003). (eds.). The Hague 2003
10. **Markensius B, Unberath H, Johnston A.** The German Law of Contract. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2006
11. **Munday. R.J.C.** Agency: law and principles. Oxford University Press 2010. New York.
12. **Patune, Karin.** Aasta 2020. Kes meie äri juhib ja milliseks muutub. Ajakiri Director 2011. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.director.ee/aasta-2020-kes-meie-ri-juhib-ja-milliseks-muutub/> 25.04.13
13. **Rammul A.** Tsiviilõigus. Autoriseeritud konspekt. Tartu, 1939
14. **Rüster B, Campell D jt.** Business transactions in Germany LexisNexis 2002.
15. **Schmitthoff, C.M.** Schmitthoff's export trade: the law and practice of international trade. 9th ed. London : Sweet & Maxwell, 1993
16. **Schmitthoff C.M.** Agency in International Trade, A Study in Comparative Law, 117 Rec.Cours 1970-I
17. **Stoljar S. J.** The Law of Agency. 1961, London, 37, n. 53

18. **Varul P.** Legal Policy Decisions and Choices in the Creation of New Private Law of Estonia. – Juridica International 2000 (V)
19. **Varul P**, Kull I, Kõve V, Käerdi M. Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2009.
20. **Von Bar C**, Clive E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume I. Sellier 2009
21. **Von Bar C**, Clive E. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Volume III. Sellier 2009

NORMATIIVAKTID

22. Advokatuuriseadus (RT I 2001, 36, 201; vm: RT I, 21.12.2012, 4)
23. Euroopa Ühenduse direktiiv 86/653/EMÜ, kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:01:31986L0653:ET:PDF> 19.05.13
24. German Civil Code (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB). 42, 2909; 2003, 738. Available http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html, 19.05.2013
25. German Commercial Code (Handelsgezetzbuch, HGB). Inglise keeles raamatu Business transactions in Germany LexisNexis 2002 lisana
26. Laki kauppaedustajista ja myyntimiehistä, 8.5.1992/417
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Laki%20kauppaedustajista%20ja%20myyntimiehist%C3%A4> 19.05.2013
27. Raamatupidamise seadus (RT I 2002, 102, 600; vm: RT I, 25.05.2012, 16)
28. Tsiviilseadustiku üldosa seadus (RT I 2002, 35, 216; vm RT I, 06.12.2010, 12)
29. Võlaõigusseadus (RT I 2001, 81, 487; vm RT I, 05.04.2013, 4)
30. Äriseadustik (RT I 1995, 26, 355; vm: RT I, 18.12.2012, 8)

KASUTATUD KOHTULAHENDITE LOETELU

31. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-20-02. 13.03.2002.
32. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-3-05. 14.06.2005
33. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-134-02. 26.11.2002
34. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-45-07. 08.05.2007.
35. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-44-04. 13.04.2004.
36. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-14-05. 14.03.2005.
37. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-39-04. 08.04.2004.
38. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kohtuotsus 3-2-1-175-12. 15.02.2013.
39. Euroopa Ühenduse Kohus C-104/95, 12.12 1996
40. Euroopa Ühenduse Kohus C-137/08, 06.07.2010

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose

_____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____,
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, _____ (*kuupäev*)